

Міністерство освіти і науки України
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького
кафедра педагогіки і психології

Методичні матеріали для проведення педагогічної практики здобувачів
вищої освіти II магістерського рівня
Черкаського національного університету
(завдання з психології і педагогіки)

Черкаси 2025

УДК 378.018.4-027.22(072)

З-41

Рецензенти:

Ж. П. Вірна – доктор психологічних наук, професор кафедри педагогічної та вікової психології Волинського національного університету імені Лесі Українки

К. М. Гнезділова – доктор педагогічних наук, професор кафедри початкової і спеціальної освіти, Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Рекомендовано до друку Вченою радою Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 6 від 23.12. 2025 р.)

Н.Є. Герасімова, І.В. Герасимова, Л.О. Сіпко.

З-41

Методичні матеріали для проведення педагогічної практики здобувачів вищої освіти II магістерського рівня – Черкаси: Вид. від ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2025. – 90 с.

ISBN 978-966-353-212-7

© ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2025

© Герасімова Н. Є., 2025

© Герасимова І. В., 2025

© Сіпко Л.О., 2025

Зміст

	<i>Вступ</i>	4
1	<i>Розділ I.</i>	14
1.1	Завдання з психології	14
1.2	Навчально-методичні матеріали для забезпечення науково-дослідницької практики в закладах освіти для студентів ОС «магістр» спеціальності А4 Середня освіта	18
1.3	Психологічний інструментарій	22
1.4	Навчально-методичні матеріали для забезпечення науково-викладацької практики в ЗВО для студентів ОС «магістр» спеціальності А4 Середня освіта	26
1.5	Психологічний інструментарій	30
2	<i>Розділ II.</i>	34
2.1	Завдання з педагогіки	34
2.2	Навчально-методичні матеріали для забезпечення науково-дослідницької практики в закладах освіти для студентів ОС «магістр» спеціальності А4 Середня освіта	39
2.3	Навчально-методичні матеріали для забезпечення науково-дослідницької практики у ЗВО для студентів ОС «магістр» спеціальності А4 Середня освіта	42
3	<i>Розділ III</i>	45
3.1	Прикладний інструментарій магістра-практиканта	45
	<i>Список використаних джерел</i>	80

ВСТУП

МЕТА І ЗМІСТ ПРАКТИКИ

Метою практики є опанування здобувачами вищої освіти сучасними методами, формами організації праці та оволодіння знаряддями праці в галузі їх майбутньої професії, формування у них на базі здобутих в університеті знань професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних ринкових і виробничих умовах, виховання потреби систематично поновлювати свої знання, вести наукові дослідження та творчо застосовувати отримані знання в практичній діяльності.

Ціль практики полягає у формуванні та розвитку професійно-педагогічної компетентності майбутніх учителів, це перехід від теоретичної підготовки до повноцінної практичної діяльності вчителя середньої школи. Для досягнення цієї цілі студенти мають виконати наступні ключові завдання:

1. *Оволодіння практичними навичками навчально-виховної роботи:*

- Навчання плануванню, організації та проведенню уроків/занять згідно з освітніми програмами та сучасними методиками.
- Формування навичок використання інноваційних освітніх технологій, цифрових засобів та інтерактивних методів навчання.

2. *Розвиток діагностичних, прогностичних та проектувальних умінь:*

- Набуття досвіду діагностування рівня знань, умінь і навичок учнів, їхніх індивідуальних особливостей.
- Формування вмінь прогнозувати результати навчально-виховного процесу та проектувати оптимальні шляхи їх досягнення.

3. *Формування навичок виховної роботи:*

- Організація та проведення позаурочних виховних заходів, класних годин.
- Оволодіння методикою роботи з учнівським колективом, батьками, соціальними інституціями.

4. *Виховання професійно важливих якостей:*

- Розвиток педагогічного мислення, рефлексії, відповідальності, толерантності та емпатії.
- Формування індивідуального педагогічного стилю діяльності.

5. *Адаптація до освітнього середовища:*

- Закріплення теоретичних знань, отриманих під час навчання у ЗВО, та їх застосування в реальних умовах загальноосвітнього закладу.
- Набуття досвіду взаємодії з адміністрацією, педагогічним колективом та іншими учасниками освітнього процесу.

Основні психолого-педагогічні вміння студентів ЗВО, які мають бути набуті під час педагогічної практики

Під час педагогічної практики магістранти повинні оволодіти такими основними психолого-педагогічними вміннями:

1. *Гностичні вміння:*

- вміння вивчати особистість студента, колектив академгрупи;
- аналізувати психолого-педагогічну літературу;
- визначати рівень розвитку і вихованості студентів, оптимальні засоби педагогічного впливу на них;
- формулювати цілі виховної роботи та висувати конкретні педагогічні завдання; • оцінювати власну виховну діяльність, її переваги і недоліки;
- аналізувати педагогічний досвід колег і враховувати його в своїй діяльності.

2. *Проектувальні вміння:*

- вміння прогнозувати розвиток особистості кожного студента і групи в цілому;
- моделювати цілі, завдання, зміст, засоби виховного процесу;
- враховувати вікові та індивідуальні особливості студента;
- прогнозувати власну систему педагогічної діяльності.

3. *Конструктивні вміння:*

- вміння планувати спільно зі студентами виховну роботу;
- добирати доцільні форми і методи виховної роботи;

- планувати раціональну структуру виховного заходу, визначати методику його проведення;
- визначати характер діяльності студентів під час проведення виховних заходів;
- конструювати прийоми виховної взаємодії зі студентами в процесі підготовки та проведення виховного заходу.

4. *Комунікативні вміння:*

- вміння встановлювати правильні взаємовідносини зі студентами, викладачами;
- створювати сприятливе виховне середовище для розвитку інтересів, здібностей та нахилів студентів;
- впливати на студентів через організацію їх діяльності;
- регулювати міжособистісні стосунки в групі, уміло орієнтуватися в педагогічних ситуаціях;
передбачати, прогнозувати поведінку студентів у відповіді, на педагогічні впливи;
- керувати власними емоціями, поведінкою в процесі взаємовідносин зі студентами.

5. *Організаторські вміння:*

- вміння стимулювати розвиток колективу студентів і кожного зі студентів, їх активність, ініціативу та самодіяльність;
- пробуджувати у студентів впевненість у своїх можливостях;
- спільно зі студентами організовувати їх життєдіяльність, наповнюючи її цікавими творчими справами;
- сприяти накопиченню у студентів соціального досвіду, формуванню позитивних рис;
- адекватно, справедливо оцінювати досягнення кожного студента;
- ефективно організовувати свою діяльність і свій час.

Завданнями практики є формування:

1. Загальних компетентностей

Загальні компетентності педагогічної практики студентів закладів вищої освіти (ЗВО) спеціальності Середня освіта є наскрізними та формуються на основі ключових компетентностей, визначених державними стандартами вищої освіти.

ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу: уміння осмислювати педагогічні ситуації, виокремлювати головне, аналізувати досвід вчителя, синтезувати методичні прийоми для створення власних моделей уроків та виховних заходів.

ЗК 2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях: практичне використання теоретичних знань з педагогіки, психології, методики викладання та предметної спеціалізації під час проведення уроків, класного керівництва та взаємодії з учасниками освітнього процесу.

ЗК 3. Здатність до міжособистісної взаємодії (комунікація): встановлення ефективної комунікації з учнями (різного віку та рівня підготовки), колегами-вчителями, адміністрацією школи та батьками. Включає вміння слухати, аргументувати, вести діалог та вирішувати конфлікти.

ЗК 4. Здатність працювати в команді (співпраця): ефективна взаємодія з учителем-наставником, іншими студентами-практикантами та педагогічним колективом школи для спільного планування та проведення заходів, обміну досвідом та спільного вирішення професійних завдань.

ЗК 5. Здатність до самонавчання та постійного професійного розвитку (навчання впродовж життя): усвідомлення необхідності постійного вдосконалення, рефлексія власної діяльності (аналіз проведених уроків та заходів), пошук нових методик, готовність до сприйняття критики та внесення коректив у свою педагогічну роботу.

ЗК 6. Здатність до планування та управління часом: організація власної роботи, раціональне планування навчально-виховного процесу, своєчасна підготовка необхідної документації (плани-конспекти, щоденник практики) та проведення заходів відповідно до розкладу.

ЗК 7. Здатність до критичного осмислення та оцінювання: об'єктивна оцінка освітнього процесу, аналіз навчальних досягнень учнів, критична оцінка власного педагогічного впливу та ухвалення обґрунтованих рішень в умовах навчальної діяльності.

2. Фахових (спеціальних) компетентностей.

Фахові (спеціальні) компетентності педагогічної практики студентів ЗВО спеціальності Середня освіта безпосередньо стосуються їхньої майбутньої професійної діяльності як учителів-предметників і класного керівника.

1. Проектувальна (планувальна) компетентність:

- Здатність самостійно розробляти, планувати та оформлювати навчально-методичну документацію (календарно-тематичні плани, поурочні плани-конспекти, програми гуртків тощо) відповідно до навчальних програм, вікових особливостей учнів та сучасних вимог до освітнього процесу.

2. Навчально-методична компетентність:

- Здатність ефективно реалізовувати навчальний процес:
- Оволодіння методикою викладання свого предмету (спеціалізації).
- Уміння вибирати, адаптувати та застосовувати оптимальні форми, методи та прийоми навчання (фронтальні, групові, індивідуальні, проєктна діяльність тощо).
- Здатність інтегрувати інноваційні та цифрові освітні технології у викладання предмету.

3. Організаційно-управлінська компетентність:

- Уміння ефективно організовувати та керувати діяльністю учнів на уроці (тайм-менеджмент уроку, організація робочих місць, підтримання дисципліни) та під час позаурочних заходів.

4. Діагностично-оцінювальна компетентність:

- Здатність здійснювати об'єктивну діагностику навчальних досягнень учнів, їхніх індивідуальних особливостей та рівня сформованості ключових компетентностей.
- Уміння застосовувати різні форми та критерії оцінювання (формувальне, підсумкове, самооцінювання).

5. Виховна компетентність (компетентність класного керівника):

- Здатність планувати, організовувати та проводити виховну роботу (класні години, позаурочні заходи) з урахуванням національно-патріотичного, морального, екологічного та іншого виховання.
- Навички роботи з учнівським колективом, корекція поведінки та взаємодія з батьками.

6. Предметно-дидактична компетентність:

- Глибоке знання змісту навчального предмету (спеціалізації) та здатність його структурувати, адаптувати та трансформувати відповідно до дидактичних цілей, рівня підготовки класу та потреб учнів.

7. Інклюзивна компетентність:

- Здатність враховувати особливі освітні потреби учнів (у т.ч. з ООП) та створювати інклюзивне освітнє середовище.
- Уміння застосовувати диференційований та індивідуалізований підхід у навчанні.

3. *Програмні результати навчання.*

ПРН педагогічної практики студентів ЗВО спеціальності Середня освіта – це конкретні знання, уміння, навички та моделі поведінки, які студент повинен продемонструвати та застосувати після завершення практики. □ ПРН відображають інтеграцію теоретичних знань та практичних умінь, необхідних для виконання професійних обов'язків вчителя середньої освіти.

Після успішного завершення педагогічної практики студент зможе:

- ПРН 1.1. Розробляти та оформлювати навчально-методичну документацію (плани-конспекти, дидактичні матеріали) відповідно до навчальної програми, освітніх цілей та потреб учнів.
- ПРН 1.2. Проектувати структуру уроку та позаурочного заходу, логічно й послідовно вибудовуючи їх зміст, методи та засоби.
- ПРН 2.1. Проводити уроки з навчального предмету (спеціалізації) на високому методичному рівні, використовуючи сучасні методи, прийоми та технології навчання (інтерактивні, цифрові, проєктні).

- ПРН 2.2. Здійснювати диференціацію та індивідуалізацію навчання, враховуючи вікові та психологічні особливості учнів, їхній рівень підготовки та освітні потреби (в т.ч. в інклюзивному середовищі).
- ПРН 2.3. Організовувати та проводити позаурочну виховну роботу (класні години, виховні заходи), сприяючи формуванню ключових життєвих цінностей та навичок учнів.
- ПРН 3.1. Здійснювати діагностику та об'єктивне оцінювання навчальних досягнень учнів, використовуючи різні форми контролю (формувальне, підсумкове) та забезпечуючи зворотний зв'язок.
- ПРН 3.2. Здійснювати професійну рефлексію власної педагогічної діяльності (самоаналіз проведених уроків та заходів), виявляти сильні сторони та зони для вдосконалення, вносити корективи у подальшу роботу.
- ПРН 4.1. Встановлювати продуктивну комунікацію та педагогічну взаємодію з учнями, підтримувати на уроці доброзичливу атмосферу та належну дисципліну.
- ПРН 4.2. Ефективно співпрацювати з учителем-наставником, педагогічним колективом школи та адміністрацією, дотримуючись професійної етики та норм поведінки.
- ПРН 4.3. Здійснювати взаємодію з батьками учнів щодо питань навчання, виховання та розвитку дитини.

Види і тривалість практики визначаються вимогами стандартів вищої освіти, змістом освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми, навчальним (робочим навчальним) планом підготовки здобувачів вищої освіти за певною спеціальністю та ступенем освіти, графіком освітнього процесу.

Залежно від мети, завдань та особливостей певного виду практики, їх планування у графіку освітнього процесу та проведення може бути з відривом від навчання (упродовж кількох тижнів підряд або у визначені дні тижня), або без відриву від навчання (шляхом поєднання у межах навчального дня аудиторних занять з інших дисциплін і відвідування бази практики й виконання її завдань).

Проходження практик враховується у загальний обсяг навчального часу здобувача вищої освіти та позначається у навчальному плані як самостійна (індивідуальна) робота.

ВИДИ ПРАКТИК

Навчальна практика має на меті ознайомлення здобувачів вищої освіти із специфікою майбутньої професії, з методами планування і організації діяльності в умовах установ/закладів/виробництв, формування професійних компетентностей із загальних фахових дисциплін, узагальнення та систематизацію набутих здобувачами вищої освіти теоретичних знань, вироблення навичок застосування їх на практиці. Мета навчальної практики реалізується шляхом ознайомлення зі змістом і формами роботи на базі практики, виконання під керівництвом наставника (викладача) конкретних завдань відповідно до програми практики, опанування основними характеристиками і прийомами користування обладнанням, засобами обробки відповідної виробничої інформації, відпрацювання технологічних і виробничих процесів, складання основних організаційно розпорядчих, облікових документів, набуття інших практичних професійних компетентностей за обраною спеціальністю. Навчальна практика є обов'язковим складником освітньо-професійної програми підготовки бакалавра, і має передувати виробничій практиці.

Завданням **виробничої практики** є закріплення та поглиблення теоретичних знань, отриманих в процесі вивчення певного циклу теоретичних дисциплін, удосконалення практичних навичок зі спеціальності, а також збір фактичного матеріалу для виконання курсових робіт. Виробнича практика має на меті закріпити формування професійних компетентностей, розвинути навички прийняття самостійних рішень на певних ділянках роботи (або з конкретних питань) в реальних виробничих умовах шляхом виконання окремих функцій і завдань, властивих майбутній професії. Під час виробничої практики здобувачі вищої освіти вивчають завдання і функції підприємств і установ, закріплюють на практиці теоретичні знання, відпрацьовують на посадах, відповідно до їх спеціальності, технології виконання основних і найбільш розповсюджених видів виробничих процесів, що передбачені на певному освітньому рівні.

Перелік усіх видів практики для кожної спеціальності (спеціалізації, освітньої програми), їх форми, тривалість і терміни проведення визначаються у навчальних планах та графіку освітнього процесу певного навчального року. Обсяг практики вимірюється у кредитах.

Зміст і послідовність практик регламентується їх програмами, які розробляються кафедрою згідно із змістом освітньої програми. Зміст програми практики повинен відповідати вимогам галузевих стандартів вищої освіти, враховувати специфіку спеціальності та відображати останні досягнення науки й виробництва. Окрім того, програма певного виду практики повинна відповідати освітньо-професійній програмі, навчальному плану відповідної освітньої програми, передбачати послідовність формування необхідних загальних і фахових компетентностей.

ОЦІНЮВАННЯ

При оцінюванні педагогічної практики кафедра педагогіки та психології виставляє 15 балів за завдання з педагогіки та 10 балів - за завдання з психології. Решта 75 балів відводиться на оцінювання випусковою кафедрою.

За рішенням кафедри звіт може бути поданий у електронному форматі в Google -Класі.

Здобувачі вищої освіти університету зобов'язані:

- брати участь у настановчому інструктажі з питань організації практики та захист звітів;
- до початку практики одержати завдання у керівників випускової кафедри (у разі проходження педагогічної практики – завдання з педагогіки та психології);
- своєчасно прибути на базу практики та виконувати всі види робіт, передбачені програмою практики;
- суворо дотримуватись правил внутрішнього розпорядку, охорони праці та безпеки життєдіяльності, виробничої санітарії та розпоряджень керівництва бази практики;
- вчасно оформляти документацію та подавати її на вимогу керівника (методистів практики);
- подати звітну документацію у терміни, визначені програмою практики.

Права та обов'язки магістранта-практиканта

Магістрант-практикант має право:

1. Вносити пропозиції щодо вдосконалення навчально-виховного процесу, організації педагогічної практики.

2. Отримувати консультації викладача та керівника практики з усіх питань проведення педагогічної практики.

3. Мати один день на тиждень для самостійної роботи (субота). Магістрант-практикант зобов'язаний:

1. Взяти участь у настановчій конференції з педагогічної практики та підсумковій конференції або засіданні «круглого столу».

2. Працювати в університеті не менше п'яти днів на тиждень.

3. У повному обсязі виконувати завдання педагогічної практики, передбачені програмою. Виявляти високу відповідальність, старанність, творчу ініціативу, наполегливість, організованість, дисциплінованість, педагогічний такт і гуманність.

4. Виконувати Статут, Правила внутрішнього розпорядку університету, розпорядження деканату, завідувача кафедри, викладачів та керівника педагогічної практики.

5. Своєчасно звітувати про виконання програми педагогічної практики, подавши керівнику від кафедри необхідну документацію. Староста групи зобов'язаний вести облік відвідування магістрантами університету, вчасно інформувати керівників педагогічної практики про зміни в розкладі занять, у графіку проведення позааудиторних заходів, про відсутність магістрантів (з поважних чи неповажних причин), про стан взаємовідвідування практикантами занять та позааудиторних заходів.

РОЗДІЛ І

1.1. ЗАВДАННЯ З ПСИХОЛОГІЇ

Після проходження педагогічної практики студенти повинні представити методисту – психологу такі матеріали:

- 1) щоденник психологічних досліджень;
- 2) звіт про проведення психологічного дослідження з вказівкою на використані методи та методики, які додаються до характеристики та інтерпретацію отриманих даних.

Результати повинні бути належним чином оформлені та вчасно представлені методисту на кафедрі загальної психології.

Ефективність проходження практики та результати оцінювання залежать від ступеня самостійності та активності студента, його осмисленого та творчого підходу до виконання завдань.

При оцінюванні враховується:

1. Рівень загальної обізнаності студента.
2. Рівень засвоєння базових психологічних понять та умінь застосовувати їх на практиці.
3. Вміння збирати емпіричний матеріал, інтерпретувати отримані дані, прогнозувати можливі наслідки наявного рівня розвитку психіки учня.
4. Вміння формулювати рекомендації стосовно подальшої роботи з учнем.

Здобувачам вищої освіти, які працюють вчителями закладів освіти й викладають дисципліну, що відповідає спеціальності, виробнича педагогічна практика може бути зарахована за наявності довідки з місця роботи, оформленої належним чином та позитивної характеристики, завірених печаткою освітнього закладу.

Загальна форма звітності за практику – це подання письмового звіту, підписаного і оціненого безпосередньо керівником від бази практики, а також

керівником практики від кафедри. Письмовий звіт разом із щоденником та іншими документами з практики студент подає керівнику від кафедри.

Здобувачам вищої освіти, які працюють вчителями закладів освіти й викладають дисципліну, що відповідає спеціальності, виробнича педагогічна практика може бути зарахована за наявності довідки з місця роботи, оформленої належним чином та позитивної характеристики, завірених печаткою освітнього закладу.

Зразок оформлення щоденника психологічних досліджень

Титульна сторінка

Назва вищого навчального закладу

Щоденник психологічних досліджень

Студента - практиканта _____ курсу

Спеціальності _____

(назва спеціальності)

_____
_____

прізвище, ім'я, по-батькові

Місце проходження практики _____

Час проходження практики _____

На наступній сторінці необхідно вказати такі дані (стосовно конкретного навчального закладу):

Директор: /прізвище, ім'я, по батькові/

Заступник директора з навчальної роботи /прізвище, ім'я, по батькові/

Заступник директора з виховної роботи /прізвище, ім'я, по батькові/

Учитель - предметник: /прізвище, ім'я, по батькові/

Методист фахової кафедри: /прізвище, ім'я, по батькові/

Методисти кафедри педагогіки: /прізвище, ім'я, по батькові/

Методисти кафедри психології: /прізвище, ім'я, по батькові/

Список класу:

Назва методик:

1.2. Навчально-методичні матеріали для забезпечення науково-педагогічної практики в закладах освіти для студентів ОС «магістр» спеціальності А4 Середня освіта

Орієнтовна схема психолого-педагогічного аналізу уроку

I. Психологічна оцінка структури уроку у зв'язку з її конкретними цілями й завданнями

1. Тема, мета й завдання уроку.
2. Структура уроку та її психологічна доцільність.

II. Психологічна оцінка змісту уроку

1. Психологічна якість навчального матеріалу (описовий або пояснювальний, ступінь його наочності, конкретності, абстрактності й узагальненості).
2. Активізація яких сторін пізнавальної діяльності учнів вимагає сприйняття цього матеріалу (образної або словесно-логічної пам'яті, абстрактного мислення, уяви)? Які емоції можуть бути викликані?
3. Відповідність навчального матеріалу віковим особливостям пізнавальної діяльності учнів, їхньому життєвому досвіду й рівню знань.
4. Як вчитель робить складний матеріал доступним сприйняттю учнів даного віку, зрозумілим і цікавим (ясність і простота викладу, наявність яскравих прикладів, аналогій, порівнянь, використання наочних засобів, зв'язок з життям і т.д.)?
5. Який виховний вплив матеріалу (моральний, естетичний, атеїстичний й т.д.)? Наскільки оптимально вчитель реалізує виховні можливості навчального матеріалу?

III. Керування пізнавальною діяльністю та її прояв на уроці

1. *Організація уваги:*
  - а) шляхи організації уваги, на всіх етапах уроку (звертання до учнів із закликом бути уважними, підкреслення значимості діяльності, постановка конкретного завдання, використання принципу наочності звертання до мимовільної уваги й т.д.);
  - б) види уваги, які мали місце на уроці, форма їхнього прояву в окремих учнів;

- в) способи організації переключення учнів з однієї діяльності на іншу;
- г) у яких складних видах діяльності, запропонованих вчителем, потрібний розподіл уваги учнів і як вони із цим упоралися?

2. *Організація сприйняття:*

а) що є об'єктом сприйняття учнів (мова викладача, текст підручника, різні наочні засоби)? Якість матеріалу сприйняття;

б) використання наочних засобів, їхня функція на уроці;

в) усвідомлення сприйняття матеріалу.

3. *Активізація пам'яті і її розвиток:*

а) звернення викладача до пам'яті учнів. З якою метою воно проводилося на різних етапах уроку?

б) які види пам'яті мали місце на уроці: наочно-образна, словесно-логічна, емоційна, тривала, короткочасна, механічна, логічна?

в) які прийоми для покращення запам'ятовування матеріалу використав учитель на уроці (постановка мети запам'ятати, логічна обробка матеріалу, встановлення різного роду асоціацій, включення в діяльність, повторення, емоційне навантаження й т.д.)?

г) як в окремих учнів на уроці проявилися процеси пам'яті (запам'ятовування, відтворення, забування)?

4. *Активізація розумової діяльності учнів:*

а) як учитель формує наукові поняття в учнів? Які при цьому використав наочні засоби?

б) які зв'язки між поняттями установлював учитель та які судження формував?

в) яким шляхом (індуктивним або дедуктивним) він вів учнів до засвоєння тих або інших понять і суджень?

г) наскільки вчитель викликав потребу в учнів у засвоєнні цих понять (розкрив теоретичне значення, довів практичну придатність, пов'язав із життям і т.д.)?

д) рівні засвоєння понять, виявлені на уроці, помилки при визначенні понять.

е) активізація самостійного творчого мислення учнів. Чи мала місце проблемна спрямованість побудови уроку, проблемні ситуації й шляхи їхнього подолання? Рівень проблемності. Ступінь зацікавленості й активності учнів у пошуку відповіді.

ж) які конкретні розумові дії повинен самостійно зробити учень для того, щоб знайти рішення для поставленої проблеми? (Проаналізувати один приклад.)

з) у якому об'ємі клас підготовлений до проблемного навчання (загальний рівень розвитку, наявність необхідних знань й умінь, кількість учнів, що активно виявили себе в пошуку відповіді на питання)?

и) чи навчав вчитель учнів уже готовим прийомам раціонального мислення, чи давав алгоритми та як він застосовував їх?

к) наскільки внутрішньо логічно, послідовно була побудована уроку в цілому?

л) логіка міркувань учнів, помилки в міркуваннях.

5. *Чи активізувалися на уроці уявлення пам'яті, репродуктивна та творча уява?*

6. *Як здійснював вчитель врахування індивідуальних особливостей учнів?*

IV. Організація вчителем зворотного зв'язку

1. На яких етапах уроку (під час опитування, при подачі нового матеріалу, при закріпленні) вчитель звертався до учнів і з якою метою?

2. Рівні засвоєння знань учнями, які були виявлені на уроці.

3. Чи носив зворотний зв'язок не тільки контролюючий, але й навчальний характер? У чому це виявилось?

4. Як сприймали учні оцінки й коментарі до них, отримані на занятті?

5. Чи впливав характер відповідей учнів на подальші дії й слова вчителя, тобто як перебудовувалася його діяльність залежно від зворотної інформації?

V. Виховний вплив особистості вчителя та його діяльності на уроці

1. Виховний вплив особистості вчителя: його зовнішності, мови, манер, характеру спілкування з учням. Ставлення учнів до вчителя, у чому воно виявилось? Емоційний клімат заняття.

2. Вимоги вчителя та їхнє значення для формування ціннісних вольових і моральних якостей особистості учнів (вимоги до відповіді, поведінки, мови, дисципліни тощо). Ставлення учнів до цих вимог.

3. Виховне значення методів і прийомів навчання, використаних на уроці.

4. Як вчитель навчає вчитися, володіти технікою навчальної роботи (слухати пояснення, робити записи, працювати із книгою, контролювати самого себе тощо)?

VI. Результати уроку.

1. Чи досягнуто мети заняття? За якими психологічними показниками можна судити про це (рівень засвоєння, увага, інтерес, прояв емоцій)? У чому конкретно це виявилось? Що дав урок для загального розвитку учнів?

1.3. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ

I. Шкала оцінки психологічної ефективності (5-бальна шкала)

Оцінка проводиться за критеріями, що відображають психологічну доцільність де:

5 – відмінно/оптимально;

3 – задовільно/прийнятно;

1 – не задовольняє/потребує корекції).

Психологічний аспект	Критерій оцінювання	Оцінка (1-5)
Структура уроку	Психологічна доцільність переходу між етапами: чи підготовлена психіка учнів до зміни діяльності?	4
Зміст уроку	Відповідність навчального матеріалу віковим особливостям пізнавальної діяльності (рівень абстракції, складність).	5
Мотивація	Створення інтересу: використання яскравих прикладів, аналогій, зв'язок із життєвим досвідом.	4
Увага	Ефективність організації та переключення уваги: підтримка активності протягом усього уроку.	3
Пам'ять	Рациональність прийомів запам'ятовування: використання логічної обробки, асоціацій, різних видів пам'яті.	5
Мислення	Активізація самостійного/творчого мислення (наявність проблемності, пошукової діяльності).	4
Зворотний зв'язок	Навчальний характер зворотного зв'язку: надання пояснень, корекцій, що сприяють засвоєнню, а не лише контролю.	5
Виховний вплив особистості	Емоційний клімат та емпатія: комфорт, доброзичливість, повага до учнів.	5

II. Блок якісного аналізу (питання для інтерпретації)

Цей блок передбачає розгорнуті відповіді та інтерпретацію спостережених даних.

1. Психологічна якість змісту (Розділ II)

- *Прояв емоцій*: які конкретно емоції (інтерес, здивування, тривога, радість) були викликані навчальним матеріалом? Як учитель використовував емоційне навантаження для кращого запам'ятовування?
- *Доступність*: який психологічний прийом (аналогія, метафора, порівняння) виявився найбільш ефективним у спрощенні складного матеріалу?
- *Виховний потенціал*: як учитель перетворив зміст матеріалу на формування цінностей (наприклад, через дискусію, а не лише констатацію)?

2. Пізнавальна діяльність (Розділ III)

- *Мислення (проблемність)*: наведіть приклад конкретної розумової дії (аналіз, синтез, порівняння), яку учень мав виконати самостійно для розв'язання проблемної ситуації.
- *Увага (розподіл)*: у якому складному виді діяльності (наприклад, слухання вчителя + одночасне заповнення таблиці) було необхідне розподілення уваги, і як учні з цим впоралися (зафіксувати 1-2 приклади неухважності)?
- *Індивідуалізація*: як саме вчитель враховував індивідуальні особливості (темп, тип сприйняття, рівень знань) – через диференційовані завдання, різний час на відповідь чи інші способи?

3. Зворотний зв'язок та результати (Розділи IV, VI)

- *Сприйняття оцінок*: як учні емоційно реагували на оцінки/коментарі вчителя? Чи було це джерелом мотивації чи фрустрації для них?
- *Перебудова діяльності*: Наведіть приклад, коли характер відповіді учня (наприклад, неповне засвоєння) змусив вчителя оперативно перебудувати подальшу діяльність (повторити, змінити завдання, дати додаткове пояснення).
- *Розвиток*: що дав урок для загального психічного розвитку учнів (розвиток мови, формування критичного мислення, навичок самоконтролю)?

4. Психологія взаємодії та клімату

- *Авторитет та стиль*: який стиль педагогічного спілкування домінував (демократичний, авторитарний, ліберальний)? Як він впливав на ініціативу та самостійність учнів?
- *Виховний вплив особистості*: наведіть приклади ненавмисного виховного впливу вчителя (наприклад, демонстрація спокою при складнощах, толерантність до помилок).
- *Емоційна регуляція*: як учитель регулював емоційні стани учнів (напругу, тривогу, конфлікт)? Чи використовувалися елементи психологічної розрядки (гумор, фізкультхвилинка)?

5. Психологія вольової сфери

- *Формування волі*: як учитель стимулював вольові зусилля учнів (доведення роботи до кінця, подолання труднощів, концентрація)?
- *Цілепокладання*: чи навчав учитель учнів самостійно ставити навчальні цілі (крім тих, що визначені вчителем)?
- *Формування самоконтролю*: які прийоми вчитель використовував для розвитку навичок самоконтролю та самооцінки в учнів? (Наприклад, взаємоперевірка, використання критеріїв оцінювання).

III. Карта психологічного профілювання учнів (індивідуалізація)

Цей інструмент дозволяє фіксувати прояви індивідуальних психологічних особливостей учнів та реакцію на них вчителя.

Учень (УМ – учень мотивований; УП – учень пасивний; УОП – учень з ООП)	Спостережений психологічний прояв	Реакція вчителя (прийом)	Оцінка ефективності (1-5)
УМ (Петро К.)	Висока швидкість	Запропоновано додаткове,	5

Учень (УМ – учень мотивований; УП – учень пасивний; УОП – учень з ООП)	Спостережений психологічний прояв	Реакція вчителя (прийом)	Оцінка ефективності (1-5)
	обробки інформації, нудьга при повторенні.	творче завдання / роль консультанта.	(Стимулювання)
УП (Олена Р.)	Низька концентрація уваги, млява участь у дискусії.	Пряме звернення з простим питанням / залучення до групової роботи.	3 (Потрібна систематизація)
УОП (Іван С.)	Потреба в повторенні інструкцій / візуальна підтримка.	Дублювання інструкції індивідуально / візуальна картка-підказка.	5 (Інклюзивний підхід)
Узагальнення	Темп: Чи було темп уроку оптимальним для більшості учнів?	3 (Було занадто швидко для 30% класу)	
Узагальнення	Стиль сприйняття: Чи використовувалися канали ВАК (візуальний, аудіальний, кінестетичний)?	4 (Сильний акцент на аудіальному/візуальному, недостатньо кінестетичного).	

IV. Узагальнююча психологічна рефлексія

- *Ключовий психологічний успіх:* який елемент уроку (методичний прийом, організаційний момент) мав найбільший позитивний психологічний ефект на пізнавальну діяльність та мотивацію класу?
- *Зона найбільшої корекції:* який психологічний аспект уроку (увага, мислення, емоційний клімат) потребує найбільшої корекції у майбутній роботі вчителя? Які конкретні психолого-педагогічні прийоми можуть це виправити?

1.4. Навчально-методичні матеріали для забезпечення науково-викладацької практики в ЗВО для студентів ОС «магістр» спеціальності А4 Середня освіта

Орієнтовна схема психолого-педагогічного аналізу лекції (практичного заняття)

I. Психологічна оцінка структури лекції (практичного заняття) у зв'язку з її конкретними цілями й завданнями

1. Тема, мета й завдання лекції (практичного заняття).
2. Структура лекції (практичного заняття) та її психологічна доцільність.

II. Психологічна оцінка змісту лекції (практичного заняття)

1. Психологічна якість навчального матеріалу (описовий або пояснювальний, ступінь його наочності, конкретності, абстрактності й узагальненості).

2. Активізація яких сторін пізнавальної діяльності студентів вимагає сприйняття цього матеріалу (образної або словесно-логічної пам'яті, абстрактного мислення, уяви)? Які емоції можуть бути викликані?

3. Відповідність навчального матеріалу віковим особливостям пізнавальної діяльності студентів, їхньому життєвому досвіду й рівню знань.

4. Як викладач робить складний матеріал доступним сприйняттю студентів даного віку, зрозумілим і цікавим (ясність і простота викладу, наявність яскравих прикладів, аналогій, порівнянь, використання наочних засобів, зв'язок з життям тощо)?

5. Який виховний вплив матеріалу (моральний, естетичний, атеїстичний тощо)? Наскільки оптимально викладач реалізує виховні можливості навчального матеріалу?

III. Керування пізнавальною діяльністю та її прояв на лекції (практичному занятті)

1. Організація уваги:

а) шляхи організації уваги, на всіх етапах лекції або практичного заняття (звертання до студентів із закликом бути уважними, підкреслення значимості

діяльності, постановка конкретного завдання, використання принципу наочності звертання до мимовільної уваги тощо);

б) види уваги, які мали місце на лекції або практичному занятті, форма їхнього прояву в окремих студентів;

в) способи організації переключення студентів з однієї діяльності на іншу;

г) у яких складних видах діяльності, запропонованих викладачем, потрібний розподіл уваги студентів і як вони із цим упоралися?

2. *Організація сприйняття:*

а) що є об'єктом сприйняття студентів (мова викладача, текст підручника, різні наочні засоби)? Якість матеріалу сприйняття;

б) використання наочних засобів, їхня функція на лекції або практичному занятті;

в) усвідомлення сприйняття матеріалу.

3. *Активізація пам'яті і її розвиток:*

а) звернення викладача до пам'яті студентів. З якою метою воно проводилося на різних етапах лекції або практичного заняття?

б) які види пам'яті мали місце на лекції або практичному занятті: наочно-образна, словесно-логічна, емоційна, тривала, короткочасна, механічна, логічна?

в) які прийоми для покращення запам'ятовування матеріалу використав викладач на лекції або практичному занятті (постановка мети запам'ятати, логічна обробка матеріалу, встановлення різного роду асоціацій, включення в діяльність, повторення, емоційне навантаження тощо)?

г) як в окремих студентів на лекції (практичному занятті) проявилися процеси пам'яті (запам'ятовування, відтворення, забування)?

4. *Активізація розумової діяльності студентів:*

а) як викладач формує наукові поняття в студентів? Які при цьому використав наочні засоби?

б) які зв'язки між поняттями установлював викладач та які судження формував?

в) яким шляхом (індуктивним або дедуктивним) він вів студентів до засвоєння тих або інших понять і суджень?

г) наскільки викладач викликав потребу в студентів у засвоєнні цих понять (розкрив теоретичне значення, довів практичну придатність, пов'язав із життям тощо)?

д) рівні засвоєння понять, виявлені на лекції або практичному занятті, помилки при визначенні понять.

е) активізація самостійного творчого мислення студентів. Чи мала місце проблемна спрямованість побудови лекції або практичного заняття, проблемні ситуації й шляхи їхнього подолання? Рівень проблемності. Ступінь зацікавленості й активності студентів у пошуку відповіді.

ж) які конкретні розумові дії повинен самостійно зробити студент для того, щоб знайти рішення для поставленої проблеми? (Проаналізувати один приклад.)

з) у якому об'ємі курс (група) підготовлений до проблемного навчання (загальний рівень розвитку, наявність необхідних знань й умінь, кількість студентів, що активно виявили себе в пошуку відповіді на питання)?

и) чи навчав викладач студентів уже готовим прийомам раціонального мислення, чи давав алгоритми та як він застосовував їх?

к) наскільки внутрішньо логічно, послідовно була побудована лекція (практичне заняття) в цілому?

л) логіка міркувань студентів, помилки в міркуваннях.

Чи активізувалися на лекції (практичному занятті) уявлення пам'яті, репродуктивна та творча уява?

Як здійснював викладач врахування індивідуальних особливостей студентів?

IV. Організація викладачем зворотного зв'язку

На яких етапах лекції (практичного заняття) (під час опитування, при подачі нового матеріалу, при закріпленні) викладач звертався до студентів і з якою метою?

Рівні засвоєння знань студентами, які були виявлені на лекції (практичному занятті).

Чи носив зворотний зв'язок не тільки контролюючий, але й навчальний характер? У чому це виявилось?

Як сприймали студенти оцінки й коментарі до них, отримані на занятті?

Чи впливав характер відповідей студентів на подальші дії й слова викладача, тобто як перебудовувалася його діяльність залежно від зворотної інформації?

V. Виховний вплив особистості викладача та його діяльності на лекції (практичному занятті)

Виховний вплив особистості викладача: його зовнішності, мови, манер, характеру спілкування зі студентами. Ставлення студентів до викладача, у чому воно виявилось? Емоційний клімат заняття.

Вимоги викладача та їхнє значення для формування ціннісних вольових і моральних якостей особистості студентів (вимоги до відповіді, поведінки, мови, дисципліни й т.д.). Ставлення студентів до цих вимог.

Виховне значення методів і прийомів навчання, використаних на лекції або практичному занятті.

Як викладач навчає вчитися, володіти технікою навчальної роботи (слухати пояснення, робити записи, працювати із книгою, контролювати самого себе тощо)?

VI. Результати лекції (практичного заняття).

1. Чи досягнуто мети заняття? За якими психологічними показниками можна судити про це (рівень засвоєння, увага, інтерес, прояв емоцій)? У чому конкретно це виявилось? Що дала лекція або практичне заняття для загального розвитку студентів?

1.5. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ

Завдання 1. Хронометраж піків уваги та методи їх організації (Розділ III.1)

Мета: Виявити ефективність методів викладача для організації різних видів уваги студентів (довільної □□ мимовільної) протягом заняття.

Час (хронометраж)	Вид уваги, що активізується (Д – довільна; М – мимовільна)	Метод організації уваги (напр., проблемне питання, інструкція, зміна діяльності)	Якісний коментар (прояв у студентів: висока/середня/низька концентрація)
Початок (0-5 хв)			
Середина (15-20 хв)			
Середина (30-35 хв)			
Кінець (останні 10 хв)			
Загальний висновок:			

Завдання 2. Оцінка психологічної якості змісту та мотивації (Розділ II)

Мета: Оцінити, наскільки навчальний матеріал психологічно доступний та емоційно насичений для студентів ЗВО.

Критерій оцінки (1 – низький, 5 – високий)	Оцінка	Обґрунтування (конкретний приклад зі змісту лекції/заняття)	Психологічний вплив на студентів
Адаптація складності (II.4):			(Зрозумілість,

Критерій оцінки (1 – низький, 5 – високий)	Оцінка	Обґрунтування (конкретний приклад зі змісту лекції/заняття)	Психологічний вплив на студентів
Використання аналогій, зв'язок із досвідом.			зниження тривоги)
Активізація мислення (П.2): Стимулювання абстрактного мислення, уяви.			(Когнітивне напруження)
Емоційна насиченість: Здатність викликати інтерес, здивування.			(Стійкість запам'ятовування, мотивація)
Виховний потенціал: Реалізація морального/естетичного впливу матеріалу.			(Формування цінностей)

Завдання 3. Карта Стимулювання Розумової Діяльності (Розділ III.4)

Мета: Виявити та проаналізувати методи викладача, спрямовані на активізацію самостійного та творчого мислення студентів.

Етап/Час	Використаний метод (напр., проблемна ситуація, кейс, дедуктивний шлях)	Рівень проблемності (1 – низький, 3 – високий)	Необхідні розумові дії студентів (аналіз, синтез, індукція, узагальнення)	Кількість активних студентів (%)
Вступ/Мотивація				
Подача нового матеріалу				
Закріплення/Практика				
Висновок:				

Завдання 4. Аналіз зворотного зв'язку як навчального механізму (Розділ IV)

Мета: Оцінити якість зворотного зв'язку не лише як контролюючого, але і як навчального (коригуючого, розвиваючого) інструменту.

Питання для аналізу	Так / Ні / Частково	Приклад із заняття (доказ)	Психологічний ефект на студента
Чи надавав викладач коментарі до оцінок, що пояснюють причини помилок (IV.4)?			(Зниження фрустрації, розуміння критеріїв)
Чи носив зворотний зв'язок навчальний характер (корекція знань, а не лише фіксація помилки) (IV.3)?			(Розвиток самоконтролю, засвоєння)
Чи перебудовував викладач свою діяльність після отримання інформації про нерозуміння студентів (IV.5)?			(Оперативність, гнучкість мислення викладача)
Чи заохочував викладач самооцінку та взаємооцінку студентів?			(Рефлексія, відповідальність)

Завдання 5. Профілювання педагогічного впливу та клімату (Розділ V)

Мета: Оцінити виховний вплив особистості викладача та вплив його вимог на формування вольових і моральних якостей студентів.

Критерій оцінки	Оцінка (1-5)	Опис та обґрунтування (психологічні прояви)
Емоційний клімат: ступінь психологічного комфорту, доброзичливості, відкритості.		(Напр., студенти вільно ставлять питання, немає страху помилитися).
Вимоги та воля : ступінь обґрунтованості вимог та їх вплив на дисципліну/відповідальність.		(Напр., вимоги до оформлення роботи, дотримання дедлайнів).
Навчання вчитися: надання алгоритмів раціональної		(Напр., викладач пояснив, як

Критерій оцінки	Оцінка (1-5)	Опис та обґрунтування (психологічні прояви)
роботи (ведення конспекту, робота з джерелами).		правильно конспектувати лекцію).
Стиль спілкування: домінування демократичного / авторитарного стилю.		(Напр., частота діалогу, можливість висловити власну думку).

Розділ II

2.1. Завдання з педагогіки

Проходження педагогічної практики не просто етап виконання програми, а фундамент для формування індивідуального, рефлексивного та ефективного стилю науково-педагогічної діяльності.

Педагогічна практика трансформується у лабораторію, де магістранти свідомо інтегрують цифрові засоби та тренують свою гнучкість і соціально-комунікативні здібності у динамічному освітньому середовищі.

Процес набуття м'яких, гнучких та цифрових навичок магістрантами під час педагогічної практики є комплексним та багатоетапним, оскільки практика виступає ідеальним полігоном для застосування теоретичних знань та розвитку ключових компетентностей, необхідних сучасному педагогу.

Етапи набуття навичок:

1. Підготовчий етап (теоретична база та планування)

На цьому етапі відбувається:

- Осмислення важливості м'яких (комунікація, критичне мислення, емоційний інтелект, командна робота), гнучких (адаптивність, самоорганізація) та цифрових навичок у професійній діяльності.
- Визначення цілей практики: магістрант спільно з керівником формулює, які саме навички він прагне розвинути (наприклад, «впровадження елементів змішаного навчання», «управління дискусією в онлайн-середовищі»).
- Вибір та планування інструментів: підбір цифрових інструментів (LMS, інтерактивні платформи, засоби для онлайн-комунікації) та методик (групова робота, проєктна діяльність), які дозволять реалізувати цілі та розвивати навички.

2. Етап активного застосування (діяльність у реальних умовах)

Це ключовий етап, де відбувається практична апробація та безпосередній розвиток навичок:

- Практична реалізація цифрових рішень: магістрант використовує цифрові інструменти для створення навчального контенту, організації занять (онлайн, змішаний формат), оцінювання та комунікації з учнями/студентами.
  - Розвиток м'яких навичок через взаємодію.
  - Комунікація та співпраця (м'які/гнучкі): ведення уроків/занять, надання зворотного зв'язку, робота вчителем/викладачем-ментором, організація групової роботи учнів/студентів, вирішення конфліктних ситуацій.
  - Адаптивність та гнучкість (гнучкі): швидке коригування плану уроку/заняття у відповідь на непередбачувані ситуації (технічні збої, несподівані запитання, різна підготовленість аудиторії), перехід між різними форматами навчання.
- Критичне мислення (м'які): аналіз ефективності обраних методик та цифрових інструментів, вміння швидко знаходити та оцінювати достовірність інформації для використання на заняттях.
- Навчання через помилки: Виникають ситуації, де потрібне негайне вирішення проблеми (наприклад, учні не змогли приєднатися до онлайн-платформи), що стимулює гнучкість та цифрову компетентність.

3. Рефлексивний етап (аналіз, оцінка та коригування)

Набуття навичок стає усвідомленим лише через систематичну рефлексію:

- Самоаналіз: магістрант критично оцінює свої дії після кожного заняття/дня практики, звертаючи увагу на успішність застосування цифрових інструментів та якість взаємодії з аудиторією.
- Зворотний зв'язок: отримання та аналіз фідбеку від керівника практики, вчителів/викладачів та, за можливості, від учнів/студентів щодо його педагогічної діяльності, зокрема, щодо ефективності його комунікації та використання технологій.
- Коригування: на основі аналізу та зворотного зв'язку магістрант коригує свої підходи та план подальших дій, формуючи нові стійкі моделі поведінки та використання цифрових засобів.

Ключові механізми розвитку навичок

Тип навички	Основний механізм набуття під час практики	Приклади діяльності
Цифрові	Систематичне використання інструментів для управління. практичне використання цифрових інструментів для навчання та управління.	Створення інтерактивних завдань у Kahoot/Miro, організація роботи в Google Classroom/Moodle, використання відеоконференцзв'язку.
М'які	Цілеспрямована взаємодія та управління навчальним процесом і аудиторією.	Проведення групових дискусій, надання індивідуалізованого зворотного зв'язку, презентація матеріалу.
Гнучкі	Реагування на непередбачувані ситуації та здатність до швидкого переходу між форматами.	Швидка зміна формату заняття з офлайн на онлайн через зовнішні обставини; оперативне вирішення технічних проблем.

Категорія (Українською)	Категорія (Англійською)	Приклади навичок (Англійською)
М'які навички	Soft Skills	Communication, Teamwork, Leadership, Critical Thinking, Emotional Intelligence, Conflict Resolution.
Гнучкі навички	Flexible Skills / Adaptability Skills	Adaptability, Resilience, Time Management, Self-Regulation, Agility, Problem-Solving (often overlaps with Soft Skills).
Цифрові навички	Digital Skills / Digital Competencies	Digital Literacy, Data Analysis, Content Creation, Cybersecurity, Use of ICT (Information and Communication Technologies), E-Learning Tools Proficiency.

Терміни «Flexible Skills» (Гнучкі навички) та «Adaptability Skills» (Навички адаптивності) часто використовуються як взаємозамінні або як підмножина «Soft Skills», особливо в контексті швидкозмінних умов (як-от перехід до онлайн-навчання).

Зразок оформлення щоденника педагогічних досліджень

Титульна сторінка

Назва вищого навчального закладу

ЗВІТНА ДОКУМЕНТАЦІЯ З НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

Студента - практиканта _____ курсу

Спеціальності _____

(назва спеціальності)

прізвище, ім'я, по батькові

Місце проходження практики _____

Час проходження практики _____

На наступній сторінці необхідно вказати такі дані (стосовно конкретного навчального закладу):

Директор: /прізвище, ім'я, по батькові/

Заступник директора з навчальної роботи /прізвище, ім'я, по батькові/

Заступник директора з виховної роботи /прізвище, ім'я, по батькові/

Учитель - предметник: /прізвище, ім'я, по батькові/

Методист фахової кафедри: /прізвище, ім'я, по батькові/

Методисти кафедри педагогіки: /прізвище, ім'я, по батькові/

Методисти кафедри психології: /прізвище, ім'я, по батькові/

2.2. Навчально-методичні матеріали для забезпечення науково-дослідницької практики в закладах освіти для студентів ОС «магістр» спеціальності А4 Середня освіта

1. Загальна характеристика освітнього закладу

- адміністрація школи, кл. керівник, соціальний педагог, психолог
- короткі відомості про загальноосвітній заклад та напрями його розвитку. Проблема, над якою працює педколектив закладу
- режим роботи навчального закладу (розклад дзвінків).

2. Індивідуальний план проходження практики

У плані зазначаються заплановані види роботи, наприклад: знайомство з класним керівником, спостереження за поведінкою учнів, відвідування уроку математики, обговорення теми виховної години, проведення уроку, тощо.

Оформити у вигляді таблиці.

Дата	Вид запланованої роботи	Примітки
21.10.25	1. Познайомитися... 2. Ознайомитися з документацією... 3. Скласти індивідуальний план.	
22.04.25	1. Відвідати урок математики у 6-А класі. 2. Спостереження за поведінкою учнів на перерві.	

3. Відомості про клас, за яким закріплений.

- список учнів та стисла характеристика класу.
- розклад уроків
- план виховної роботи класного керівника на період проходження практики (ксерокопія, скріншот).

4. План-конспект виховного заходу (класної години)

- тема
- триєдина мета: навчальна, виховна, розвивальна

- дата та місце проведення
- обладнання, наочність
- хід (сценарій виховного заходу / класної години)
- висновки
- список використаних джерел

5. План-конспект виховного заходу в рамках закладу освіти (на декілька класів чи груп)

- тема
- триєдина мета: навчальна, виховна, розвивальна
- обґрунтування актуальності обраної теми та мети заходу
- дата та місце проведення
- обладнання, наочність
- хід (сценарій виховного заходу / класної години)
- висновки
- список використаних джерел

6. План-конспект проведеного уроку

- тема
- мета,
- тип уроку
- обладнання, наочність
- дата та місце проведення
- хід уроку (організаційна частина, основна частина (оголошення теми, виклад нового матеріалу), заключна частина (підсумки, домашня робота).
- використана література.

7. Самоаналіз проведеного уроку.

- тема, мета
- чи досягнута мета заняття? Які фактори сприяли (заважали) її досягненню?

- оцініть якість засвоєних слухачами знань і умінь? Що становило найбільшу складність і з чим це пов'язано?

- які методи, прийоми та засоби використовувались у ході уроку?

- чи було дотримано дидактичних принципів навчання?

- де саме і чому були допущені часові витрати?

- назвіть переваги й недоліки проведеного уроку

- рекомендації щодо подальшого уникнення недоліків

8. Потижневий щоденник педагогічних спостережень.

Оформити у вигляді таблиці.

Дата	Аналіз проведеної роботи	Примітки
21.10.25	1. 2. 3.	

- аналіз відвіданих та проведених уроків

- педагогічні спостереження: навчально-методична, виховна робота, аналіз психолого-педагогічних ситуацій, явищ, подій.

9. Звіт про проходження практики.

У звіті описується загальне враження про проходження практики; як знання, отримані під час навчання в університеті допомогли у проведенні певних видів роботи; що нового дізналися, чому навчилися; труднощі, проблеми, з якими зустрічалися у процесі практики та шляхи їх вирішення.

2.3. Навчально-методичні матеріали для забезпечення науково дослідницької практики у ЗВО для студентів ОС «магістр» спеціальності А4 Середня освіта

Перелік звітної документації:

1. Загальна характеристика освітнього закладу

- назва навчального закладу, історія закладу;
- режим роботи навчального закладу (розклад дзвінків);
- назва ННІ, інформація про кафедру (короткі відомості про спеціальність та освітні програми, напрями її розвитку. Документація, яка ведеться на кафедрі).

2. Індивідуальний план проходження практики

У плані зазначаються заплановані види роботи, наприклад: знайомство з куратором та студентами, спостереження за поведінкою учасників освітнього процесу, відвідування навчальних занять, проведення лекції, практичного та лабораторного заняття, обговорення та узгодження теми та змісту заняття, виховної години, загальноуніверситетських заходів.

Оформити у вигляді таблиці:

Дата	Вид запланованої роботи	Примітки
21.10.2 5	1. Познайомитися... 2. Ознайомитися з документацією... 3. Скласти індивідуальний план.	
22.10.2 5	1. Відвідати лекцію з дисципліни «назва». 2. Спостереження за поведінкою студентів на парі. 3. Аналіз форм, методів, прийомів та засобів викладання.	

3. Відомості про клас, за яким закріплений

- інформація про групу, за якою закріплений (список студентів, куратор)
- розклад занять;
- план виховної роботи куратора на період проходження практики.

4. План-конспект виховного заходу (кураторської години)

- тема
- триєдина мета: навчальна, виховна, розвивальна
- дата та місце проведення
- обладнання, наочність
- хід (сценарій виховного заходу / кураторської години)
- висновки
- список використаних джерел

5. Опис участі у загальноуніверситетському заході

- тема
- триєдина мета: навчальна, виховна, розвивальна
- дата та місце проведення
- обладнання, наочність
- хід (сценарій виховного заходу / класної години)
- висновки

6. План-конспект проведених занять (лекція, практичне, лабораторне)

При написанні конспекту обов'язково вказати тему, мету заходу, план його проведення, використані дидактичні матеріали; оформити підсумки здійсненої роботи, а також його самоаналіз.

7. Самоаналіз одного з проведених занять.

- тема, мета, вид заняття.
- чи досягнута мета заняття? Які фактори сприяли (заважали) її досягненню?
- оцініть якість засвоєних слухачами знань і умінь? Що становило найбільшу складність і з чим це пов'язано?
- чи була доцільною методична структура заняття?
- де саме і чому були допущені часові витрати?
- назвіть переваги й недоліки заняття і рекомендації щодо їх подальшого

уникнення. Що вдалося / не вдалося досягти, що втигли / не встигли із запланованого?

- яким чином проведене заняття вплинуло на мотиви пізнавальної діяльності студентів, їх інтерес до навчання, ставлення до предмету?

9. Потижневий щоденник педагогічних спостережень (відповідно до плану).

Оформити у вигляді таблиці:

Дата	Аналіз проведеної роботи	Примітки
21.10.25	1. 2. 3.	

- Аналіз відвіданих та проведених занять;

- Педагогічні спостереження: навчально-методична, виховна робота, аналіз психолого-педагогічних ситуацій, явищ, подій.

9. Звіт про проходження практики.

У звіті описується загальне враження про проходження практики; як знання, отримані під час навчання в університеті допомогли у проведенні певних видів роботи; що нового дізналися, чому навчилися; труднощі, проблеми, з якими зустрічалися у процесі практики та шляхи їх вирішення.

РОЗДІЛ ІІІ

ПРИКЛАДНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ МАГІСТРА–ПРАКТИКАНТА

Психологічна рефлексія власної педагогічної діяльності магістра

I. Рефлексія як ключова професійна компетентність магістра

Педагогічна рефлексія – це не просто самоаналіз, а багаторівневий, усвідомлений процес мислення, спрямований на критичне осмислення та оцінку власних педагогічних дій, їх результатів та причинно-наслідкових зв'язків. Це механізм, що дозволяє педагогу-магістру вийти за межі безпосередньої діяльності, щоб проаналізувати її з позиції зовнішнього спостерігача та дослідника.

Рефлексія розглядається як механізм самопізнання, необхідний для побудови оптимальної моделі професійної поведінки. Це здатність до цілісного осмислення суб'єктом своєї діяльності, а також причин, що лежать в основі цієї діяльності. У контексті магістратури рефлексія набуває науково-дослідницького характеру, перетворюючись на інструмент педагогічного експериментування.

Рефлексія виступає як внутрішня психічна дія, спрямована на усвідомлення та переосмислення власних цінностей, цілей та змісту праці. Вона є частиною цілісної структури педагогічної діяльності й виступає як інструмент професійного розвитку. Для магістра це означає здатність корегувати власні професійні установки на основі емпіричних даних.

Таким чином, рефлексія є інтегративною професійною якістю, що забезпечує гнучкість, адаптивність та інноваційність педагога.

Професійне самовдосконалення педагога-магістра відбувається циклічно, і рефлексія є його рушійною силою та необхідним етапом:

1. *Планування (прогностичний етап)*: рефлексія досвіду допомагає чітко сформулювати цілі та завдання, враховуючи попередні помилки та успіхи.
2. *Діяльність (практичний етап)*: оперативна (поточна) рефлексія дозволяє миттєво оцінювати ситуацію, коригувати методи та прийоми навчання «на ходу» (наприклад, зміна тону голосу чи темпу пояснення через реакцію аудиторії).

3. *Аналіз (аналітичний етап)*: ретроспективна рефлексія (фіксація у звіті) є основним етапом, де діяльність порівнюється з запланованими результатами. Вона включає критичну оцінку ефективності використаних методик та їх впливу на учнів/студентів.

4. *Корекція та новий план (удосконалення)*: на основі виявлених прогалин та успіхів формуються зони найближчого професійного розвитку та ставляться нові, більш складні завдання.

Рефлексія перетворює досвід на знання, а помилку – на ресурс для зростання. Вона забезпечує перехід від «педагогіки наслідування» до «педагогіки творення».

Метакогнітивні навички (мислення про мислення) є основою рефлексії. Вони включають:

- Усвідомлення власних пізнавальних процесів (як я навчаюся, як я викладаю).
- Моніторинг ефективності цих процесів під час їх виконання.
- Регуляція – внесення змін до стратегій, якщо моніторинг виявив неефективність.

Магістр, який рефлексує, демонструє високий рівень метакогнітивних навичок, оскільки він:

- а) усвідомлює свій навчальний стиль;
- б) моніторить реакцію студентів/учнів під час заняття;
- в) регулює складність завдань чи методику викладання.

Рефлексія дозволяє магістру сформувати, усвідомити та оптимізувати свій *індивідуальний стиль педагогічної діяльності (ІСПД)*.

ІСПД – це стійка система прийомів і способів роботи, що зумовлена індивідуально-психологічними особливостями особистості (темпераментом, характером, пізнавальними стилями).

- *Формування ІСПД*: рефлексія допомагає виявити ті прийоми, які «працюють» найкраще, відповідаючи природним схильностям магістра.

- *Корекція ІСПД*: через рефлексію магістр усвідомлює "слабкі місця" свого стилю (наприклад, надмірну імпульсивність або занадто академічний тон) і

цілеспрямовано працює над їх нівелюванням, зберігаючи при цьому свої сильні сторони.

Функції рефлексії у діяльності педагога-магістра

Функціональне значення рефлексії розкривається через три ключові аспекти, необхідні для ефективного звіту:

1. Діагностична функція:

- виявлення існуючого стану об'єкта та суб'єкта педагогічної діяльності;
- діагностика рівня сформованості власних професійно важливих якостей (ПВЯ), визначення сильних і слабких сторін проведених занять, ідентифікація комунікативних бар'єрів та причин низької мотивації студентів/учнів.

2. Прогностична функція:

- побудова гіпотез щодо майбутніх результатів діяльності та визначення шляхів їх досягнення;
- на основі аналізу причин невдалого заняття, магістр прогнозує, що зміна методики (наприклад, заміна лекції на семінар-дискусію) призведе до вищої активності студентів;
- формулювання індивідуального завдання на подальший професійний розвиток.

3. Корекційна функція:

- внесення змін до методів, змісту та форм діяльності з метою підвищення її ефективності;
- розробка конкретних рекомендацій для себе та для бази практики. Наприклад, рішення про використання більшої кількості інтерактивних методів, корекція власного стилю спілкування (перехід від інструктивного до фасилітативного).

Ця функція є найбільш важливою для демонстрації практичної цінності рефлексії.

2. Використані методи та інструментарій самоаналізу власної діяльності

Для забезпечення науковості та об'єктивності психологічної рефлексії, під час проходження педагогічної практики було застосовано комплекс емпіричних методів, що дозволили здійснити багаторівневий збір даних про власну професійну поведінку, ефективність дій та емоційний стан.

А. Методи оперативної та ретроспективної фіксації

1. Самоспостереження та ведення щоденника рефлексії

Сутність методу: самоспостереження є базовим методом рефлексії, що передбачає цілеспрямоване, систематичне вивчення магістрантом своїх психічних станів, переживань, дій та їх причин у процесі педагогічної взаємодії. Щоденник рефлексії є інструментом, що забезпечує документування цього процесу.

Алгоритм застосування: рефлексія проводилася після кожного проведеного заняття (лекції, семінару, практичного заняття) за структурою:

- *Опис ситуації:* дата, тема, тип заняття, кількість учасників.
- *Дії магістранта:* що було зроблено, які методи та прийоми застосовані.
- *Реакція студентів/учнів:* як аудиторія сприйняла матеріал (активність, невербальні знаки, питання).
- *Емоційний стан:* суб'єктивна оцінка власного настрою, рівня тривожності та задоволення результатом.
- *Критичний аналіз (висновки):* чому певні дії були ефективними/неефективними? Що необхідно змінити наступного разу?

Приклад із практики: (Навести детальний приклад запису, який займає половину сторінки).

Компонент рефлексії	Запис зі щоденника (фрагмент заняття №5)
Ситуація	Семінарське заняття. Тема «Когнітивні стилі». Студенти 3 курсу, 18 осіб.
Дія	Застосував метод «Мозковий штурм» для визначення ознак «полезалежного»

Компонент рефлексії	Запис зі щоденника (фрагмент заняття №5)
	стилю.
Реакція	Студенти працювали мляво, лише 3-4 особи давали відповіді. Низький рівень залученості, дехто відволікався на телефони.
Емоційний стан	Відчуття розчарування, внутрішня напруга через необхідність «витягувати» заняття.
Аналіз	<i>Висновок:</i> Мозковий штурм виявився неефективним. <i>Причина:</i> Ймовірно, недостатня попередня підготовка (не було чіткої інструкції чи заохочення). <i>Рішення:</i> Наступного разу перевести штурм у письмовий формат (міні-анкетування) для забезпечення індивідуальної відповідальності.

2. Хронометраж та аналіз часових витрат

Сутність методу: Хронометраж – це точна фіксація часу, витраченого на різні структурні елементи заняття та види педагогічної діяльності. Метод дозволяє виявити раціональність використання навчального часу та проблеми із таймінгом.

Процедура: Проводилася фіксація часу за такими ключовими блоками:

1. Організаційний момент (вступ).
2. Виклад нового матеріалу (лекційна частина).
3. Інтерактивна робота / Обговорення / Дискусія.
4. Самостійна робота студентів на занятті.
5. Підбиття підсумків та домашнє завдання.

Аналіз результатів: (Навести приклад таблиці хронометражу та аналізу):

Етап заняття	Плановий час (хв.)	Фактичний час (хв.)	Відхилення (хв.)	Психологічна оцінка відхилення
Орг. момент	5	7	+2	Витрачено зайвий час на обговорення попередніх оцінок, що знизило фокус уваги на новій темі.

Етап заняття	Плановий час (хв.)	Фактичний час (хв.)	Відхилення (хв.)	Психологічна оцінка відхилення
Виклад матеріалу	20	25	+5	Надмірне заглиблення у деталі (через бажання забезпечити ґрунтовність), що призвело до інформаційного перевантаження.
Дискусія	15	8	-7	Через затримку на попередньому етапі, довелося скоротити інтерактив, що негативно вплинуло на розвиток критичного мислення.

Загальний висновок: Хронометраж чітко показав, що прагнення до докладності (психологічна риса – перфекціонізм) призводить до порушення таймінгу та, як наслідок, до скорочення інтерактивної частини, що є контрпродуктивним для магістерського рівня викладання.

Б. Методи інструментального та зовнішнього контролю

1. Відео/аудіозапис власних занять та їх подальший аналіз

Сутність методу: Об'єктивний метод, що дозволяє відійти від суб'єктивності самоспостереження. Аналіз запису надає можливість оцінити вербальну та невербальну комунікацію, динаміку взаємодії та загальне враження від заняття.

Фокус аналізу:

- **Невербальна комунікація:** жести, міміка, постава, контакт очима. Запитання для рефлексії: Чи відповідала моя поза відкритій комунікації? Чи використовував я інтонацію для виділення ключових моментів?
- **Вербальні характеристики:** швидкість мовлення, наявність слів-паразитів, використання професійної термінології.
- **Динаміка взаємодії:** хто домінує у спілкуванні (магістрант чи студенти)? Як здійснюється передача ініціативи?
- **Просторове розташування:** чи ефективно я використовував простір аудиторії для залучення всіх учасників?

Кейс-аналіз (фрагмент): (Описати конкретний 2-хвилинний фрагмент із запису).

- *Виявлено:* Під час відповіді студента я неусвідомлено схрестив руки на грудях і почав відходити до дошки.
- *Психологічний висновок:* Цей невербальний сигнал міг бути розцінений студентом як закритість, незацікавленість або критична оцінка, що потенційно знизило його подальшу активність.
- *Корекція:* Необхідність свідомого контролю за позою та використання відкритих жестів (наприклад, «розкриті долоні») для стимулювання довіри.

2. Опитування студентів/учнів (зворотний зв'язок)

Сутність методу: Збір зовнішньої, незалежної оцінки ефективності педагогічної діяльності та стилю спілкування магістранта. Це демонструє здатність до децентрації та прийняття критики.

Форма опитування: Використовувалося анонімне міні-анкетування після кількох занять.

Ключові запитання для оцінки психологічного аспекту:

1. Чи комфортно була психологічна атмосфера на занятті? (Так/Ні, чому?)
2. Наскільки зрозумілою та доступною була манера викладу матеріалу? (За шкалою 1-5).
3. Чи відчували Ви можливість вільно висловлювати свою думку, не боячись помилитися?
4. (Відкрите питання) Що б Ви порадили змінити у стилі спілкування викладача?

Аналіз результатів та рефлексія: (навести узагальнені результати).

- Якщо більшість відповідей вказують на «комфортну атмосферу», це підтверджує, що мій стиль спілкування переважно є демократичним та підтримуючим.

- Якщо є зауваження на кшталт «занадто швидко» або «мало пауз», це свідчить про необхідність корекції темпу мовлення та врахування психологічних особливостей сприйняття інформації.

Загальний висновок: Дані опитування стали критерієм об'єктивності для суб'єктивної самооцінки та основою для розробки подальшого плану корекції.

В. Використання стандартизованих методик (теоретичне обґрунтування)

Сутність: Для глибинної діагностики особистісних професійно важливих якостей магістранта необхідно було б застосувати стандартизований психологічний інструментарій.

Обґрунтування вибору методик:

1. Діагностика стилю педагогічного спілкування (Тест А.А. Леонтьєва, або подібні)

- *Мета:* Точне визначення домінуючого стилю (авторитарний, демократичний, ліберальний) та його варіативності.
- *Теоретична значимість:* Стиль спілкування є основою формування психологічного клімату. Його усвідомлення дозволяє магістру цілеспрямовано працювати над гнучкістю та адекватністю взаємодії в різних педагогічних ситуаціях. Це критично важливо для магістра, оскільки його діяльність часто вимагає діалогічності та партнерства.

2. Діагностика рівня емоційного вигорання (опитувальник Маслач (МВІ), або «Фази стресу» Г. Сельє)

- *Мета:* Виявлення симптомів професійного вигорання (емоційне виснаження, деперсоналізація, редукція професійних досягнень) вже на початковому етапі практики.
- *Теоретична значимість:* Здатність до емоційної саморегуляції та стресостійкості є критичною ПВЯ. Тестування дозволяє оцінити «психологічний ресурс» магістра та розробити індивідуальну стратегію профілактики емоційного виснаження.

3. Діагностика рівня емпатії (методика В.В. Бойка або І.М. Юсупова)

- *Мета:* оцінка здатності до співпереживання, розуміння внутрішнього стану студентів/учнів та їх мотивації.
- *Теоретична значимість:* емпатія – необхідна умова суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Високий рівень емпатії забезпечує ефективну зворотну комунікацію, дозволяє вчасно виявити навчальні труднощі та адаптувати методику викладання до потреб аудиторії.

Узагальнення: теоретичне обґрунтування використання стандартизованих методик доводить наукову зрілість магістранта та його готовність до професійної самодіагностики.

Загальний висновок: Комплексне використання методів самоспостереження, хронометражу, інструментального контролю та психологічної діагностики забезпечило триангуляцію даних (підтвердження висновків з різних джерел), що є запорукою валідності та об'єктивності подальшої психологічної рефлексії власної педагогічної діяльності.

II. Концептуалізація стилю педагогічного спілкування

Класифікація стилів спілкування та їх психологічні характеристики

Стиль педагогічного спілкування (СПС) – це індивідуально-типологічна характеристика стійкої системи способів і прийомів взаємодії педагога з аудиторією, що формується під впливом його особистісних рис, ціннісних орієнтацій та рівня професійної компетентності.

У психології традиційно виділяють три основні стилі, адаптовані до педагогічної діяльності:

Стиль спілкування	Психологічна характеристика	Вплив на аудиторію (учні/студенти)
<i>1. Авторитарний</i>	<i>Педагог-диктатор.</i> Прагне до одноосібного управління процесом. Не допускає критики, ігнорує ініціативу, нав'язує свої погляди. Спілкування будується на монолозі,	Викликає залежність, пасивність, страх помилки. Якість знань може бути високою (через страх), але знижується креативність, пізнавальна мотивація та формується негативне ставлення

Стиль спілкування	Психологічна характеристика	Вплив на аудиторію (учні/студенти)
	вимогах та жорсткому контролі.	до предмета.
2. Демократичний	Педагог-партнер. Спрямований на співпрацю, діалог, заохочення самостійності та ініціативи. Спілкування будується на суб'єкт-суб'єктній взаємодії. Рішення приймаються колегіально або з урахуванням думки більшості.	Сприяє розвитку самостійності, критичного мислення, внутрішньої мотивації. Формує почуття відповідальності та позитивний психологічний клімат.
3. Ліберальний (Попустительський)	Педагог-спостерігач. Фактично самоусувається від керівництва, займає пасивну позицію. Контроль відсутній або мінімальний. Часто виникає через некомпетентність або професійне вигорання.	Призводить до анархії, хаосу, низької дисципліни та відсутності чіткої мети. Не сприяє засвоєнню знань. Аудиторія часто відчуває розгубленість та відсутність вимог.

Визначення оптимального (демократичного) стилю та його переваги

У контексті вимог до сучасного магістра-педагога, який має не лише передавати знання, а й формувати науково-дослідницьку компетентність та критичне мислення, демократичний стиль спілкування визнається психологічно оптимальним.

Психологічні переваги демократичного стилю:

1. Розвиток внутрішньої мотивації (інтересу):

- на відміну від авторитарного стилю, де домінує зовнішня мотивація (страх покарання або бажання оцінки), демократичний стиль створює умови для розвитку внутрішньої пізнавальної мотивації;
- студенти/учні залучаються до процесу, коли відчувають, що їхня думка важлива, і вони є співавторами навчального процесу.

2. Формування суб'єкт-суб'єктних відносин:

- суб'єкт-суб'єктна парадигма є наріжним каменем сучасної освіти;
- вона передбачає, що як педагог, так і студент/учень є активними суб'єктами діяльності, які взаємодіють на рівних засадах. Демократичний стиль

забезпечує цю рівність, перетворюючи навчальний процес на діалог і співпрацю, а не на односторонню передачу інформації;

- магістр виступає не як єдине джерело істини, а як фасилітатор (той, хто полегшує процес), організатор дискусії та експерт-консультант.

3. Стимулювання самостійності та відповідальності:

- демократичні умови вимагають від студента/учня брати відповідальність за свої навчальні результати та рішення;
- надання права вибору (наприклад, теми реферату, форми звітності) розвиває професійну самосвідомість та вміння самостійно оцінювати свою роботу, що є критичним для магістратури.

4. Зміцнення психологічного клімату:

- педагог, що використовує демократичні методи, сприяє зниженню рівня тривожності в аудиторії, підвищенню рівня довіри та згуртованості;
- позитивний психологічний клімат, своєю чергою, підвищує пізнавальну активність і знижує ймовірність деструктивних конфліктів.

Загальний висновок: практична рефлексія має полягати у виявленні того, наскільки дії магістранта відповідали принципам демократичного стилю. Це вимагає не просто декларування, а аналізу конкретних ситуацій, де магістрант свідомо відходив від авторитарних чи попустительських установок, застосовуючи техніки активного слухання, делегування повноважень та змістовної зворотного зв'язку.

III. Діагностика власного стилю спілкування

A. Методи діагностики

На основі самоаналізу, зворотного зв'язку від керівників практики та узагальнення даних щоденника рефлексії, було встановлено, що мій домінуючий стиль педагогічного спілкування є демократичним з елементами настанови (фасилітативним):

- *Домінуюча ознака:* прагнення до діалогу та співпраці, висока увага до невербальних сигналів аудиторії та прагнення заохочувати критичне мислення та самостійність.

- *Елементи настанови:* у ситуаціях гострого дефіциту часу або необхідності дотримання чітких інструкцій (наприклад, під час проведення лабораторних робіт), я свідомо переходив до більш директивного, але не авторитарного стилю, щоб забезпечити структурованість процесу та якість виконання завдання. Це свідчить про гнучкість стилю.

- *Підтвердження зворотним зв'язком:* анонімне опитування студентів/учнів показало, що 85% опитаних вважають атмосферу на заняттях «комфортною та заохочувальною до висловлення думки», що є прямою ознакою демократичного підходу.

Б. Протокольний аналіз взаємодії: Кейс-стаді

Для емпіричного підтвердження визначеного стилю та аналізу його проявів у стресових чи нетипових ситуаціях наводиться протокольний аналіз 4 ключових кейсів із практики.

Кейс 1: Ситуація «Низької активності» та стимулювання мотивації

Опис ситуації: на семінарському занятті (тема: «Принципи психологічної корекції») після 20 хвилин мого викладу матеріалу студенти демонстрували низьку активність: більшість мовчала, не задавали питань, погляди були розсіяні.

Рефлексія дій магістранта (вербальна/невербальна):

- *Неавторитарна реакція:* замість вимоги «Негайно відповідайте!», було використано методику «фасилітації дискусії»: «Я бачу, що тема викликає певні труднощі або, можливо, я недостатньо чітко її висвітлив. Давайте на 5 хвилин зупинимося. Уявіть, що ви вже працюєте психологами. Які два найскладніші питання виникли б у вас щодо корекції?»

- *Невербальна комунікація:* я покинув місце біля дошки, сів на стілець перед групою, зменшивши фізичну дистанцію та усунувши бар'єр «викладач-студент». Використовував відкриту позу (нахил корпусу вперед).

Психологічний аналіз:

- *Вплив на мотивацію:* завдяки демократичному підходу, я переклав фокус відповідальності з себе на студентів («Я недостатньо чітко висвітлив»),

знявши з них страх бути покараним за нерозуміння. Переформулювання завдання на «професійний контекст» («Уявіть, що ви працюєте...») миттєво підвищило внутрішню мотивацію.

- *Результат:* студенти почали обговорювати між собою, а потім висловили два ключові проблемні аспекти, що дозволило мені скоригувати подальше пояснення.

Кейс 2: Ситуація "Постановки оцінки" та забезпечення об'єктивності

Опис ситуації: студент А. висловив невдоволення оцінкою за тестове завдання, стверджуючи, що його відповідь «не гірша» за відповідь Студента Б. (Який отримав вищий бал).

Рефлексія дій магістранта (вербальна/невербальна):

- *Дії:* замість авторитарного «Я викладач, мені видніше», я застосував демократичний принцип прозорості та об'єктивності. Я запропонував студенту А. самостійно проаналізувати свою відповідь та відповідь Б. за заздалегідь узгодженими критеріями оцінювання (рубрикатором).

- *Вербальна реакція:* «Я поважаю ваше право на апеляцію. Давайте розглянемо це разом, керуючись не моїм суб'єктивним враженням, а критеріями. Які пункти ви вважаєте виконаними повністю, а які – частково?»

Психологічний аналіз:

- *Вплив на атмосферу:* цей підхід усунув потенційний конфлікт «Я проти тебе» і перевів його у конструктивну площину «Ми проти проблеми».

- *Результат:* студент А., провівши самоаналіз за критеріями, самостійно дійшов висновку, що його відповідь була менш структурованою. Було підтверджено рівень довіри та справедливості.

Кейс 3: Вирішення «Дисциплінарної проблеми»

Опис ситуації: Під час лекції два студенти активно спілкувалися між собою, відволікаючи інших.

Рефлексія дії магістранта (вербальна/невербальна)

- *Авторитарний елемент (спочатку):* використання невербального контролю – пауза у мовленні, прямий погляд на студентів. Цей елемент був необхідний, щоб швидко відновити порядок.

- *Демократичний елемент (далі):* після заняття я звернувся до них індивідуально (а не публічно, що принижує гідність): «Я бачив, що у вас виникла дуже важлива дискусія. Але обговорення під час пояснення матеріалу порушує процес. Я був би радий обговорити ваше питання після заняття, або ви можете надіслати його мені письмово.»

Психологічний аналіз:

- публічна авторитарна критика часто викликає опір та сором. Індивідуальна розмова, навпаки, продемонструвала повагу до їхньої особистості та інтересів, але чітко окреслила межі дозволеного.

- *Результат:* студенти вибачилися, пояснили, що обговорювали професійне питання, пов'язане з темою, і погодилися продовжувати його вже поза аудиторією. Це зміцнило суб'єкт-суб'єктні відносини.

В. Оцінка ефективності обраного стилю

Аналіз впливу домінантного (демократичного) стилю спілкування на ключові показники навчального процесу:

1. Вплив на мотивацію студентів/учнів

- *Результат:* відзначено підвищення внутрішньої (пізнавальної) мотивації. На заняттях, де застосовувалися дискусії та обговорення, відвідуваність та рівень залученості були вищими.

- *Доказ:* студенти частіше пропонували додаткові джерела інформації та теми для обговорення, що є ознакою самоактуалізації та професійного інтересу, стимульованого вільною атмосферою.

2. Вплив на якість засвоєння матеріалу

- *Результат:* якість засвоєння матеріалу оцінюється як висока, особливо у сфері критичного аналізу та застосування знань.

- *Доказ:* демократичний стиль, що заохочує питання та сумніви, дозволив студентам глибше пропрацювати матеріал, не приймаючи його догматично. Середній бал групи за комплексним тестуванням був на 12% вищий, ніж за вхідним контролем.

3. Вплив на атмосферу заняття та рівень довіри

- *Результат:* сформовано позитивний, відкритий та робочий психологічний клімат.

- *Доказ:* студенти вільно вступали в полеміку як з викладачем, так і між собою, не боячись «помилки» (що є ознакою високого рівня психологічної безпеки). Це підтверджується і суб'єктивними відчуттями магістранта (зниженням власної тривожності перед заняттями) та даними зворотного зв'язку.

Загальний висновок: діагностика підтвердила, що гнучкий демократичний стиль є найбільш ефективним інструментом для досягнення цілей магістерської практики: формування не лише знань, а й професійної особистості студента/учня.

III. Корекція та вдосконалення комунікативної поведінки

A. Виявлення комунікативних бар'єрів

На основі протокольного аналізу та зворотного зв'язку, під час практики було ідентифіковано кілька типових комунікативних бар'єрів, що знижували ефективність взаємодії:

1. Семантичні бар'єри

- *Проблема:* надмірне використання вузькоспеціалізованої або академічної термінології (особливо на початку практики) без достатнього пояснення. Це призводило до нерозуміння студентами/учнями ключових концепцій.

- *Приклад:* використання термінів «апперцепція» або «диспозиція» без попереднього визначення, що створювало бар'єр «нерозуміння» та викликало у слухачів почуття інтелектуальної неповноцінності.

2. Психологічні бар'єри

- *Проблема:* Іноді виникав бар'єр «установки» (стереотипне сприйняття магістра як «молодого та недосвідченого» викладача) та бар'єр «страху оцінки» у студентів/учнів. Це виявлялося у небажанні ставити питання, навіть якщо матеріал був незрозумілий.

- *Власний недолік:* У напружених моментах спостерігався бар'єр «педагогічної домінації» – несвідоме перебивання студентів/учнів під час їхньої відповіді, що свідчило про бажання швидше контролювати інформаційний потік.

3. Організаційні бар'єри

- *Проблема:* Недостатня чіткість інструкцій для групової роботи або дискусій. Це призводило до хаосу та перевитрати часу (див. хронометраж), що створювало бар'єр «недовіри» до організації заняття.

Б. Розробка конкретного плану корекції та вдосконалення

На основі виявлених бар'єрів розроблено індивідуальну програму вдосконалення комунікативної поведінки, спрямовану на підвищення гнучкості та посилення демократичного стилю.

1. Навчання технікам активного слухання (АС)

- *Мета:* Знищення бар'єру «педагогічної домінації» та демонстрація поваги до співрозмовника.

- *Заплановані дії:*

- *Невербальне АС:* свідоме використання візуального контакту, кивання головою (сигнал «я слухаю»), відкрита поза.

- *Вербальне АС:* застосування прийомів парафразу («Якщо я правильно зрозумів, ви маєте на увазі...») та уточнення («Поясніть, будь ласка, цей момент детальніше...»).

- *Очікуваний результат:* студенти/учні відчуватимуть себе більш цінними учасниками діалогу, що підвищить якість їхніх відповідей та рівень довіри до викладача.

2. Впровадження техніки «Я-повідомлення» замість «Ти-повідомлення»

- *Мета:* Корекція поведінки без приниження гідності та уникнення конфліктів.
- *Психологічна відмінність:*
  - «*Ти-повідомлення*» («Ти знову запізнився і заважаєш!») викликає захисну реакцію та посилює конфлікт.
  - «*Я-повідомлення*» («Я засмучений, коли хтось запізнюється, оскільки я відчуваю, що ми втрачаємо дорогоцінний час») концентрує увагу на власних почуттях викладача щодо ситуації, а не на оцінці особистості студента.
- *Практичний приклад корекції:* Замість «Ваша розмова відволікає!» → «Я втрачаю хід думок і мені складно продовжувати, коли чую розмови. Буду вдячний, якщо ви обговорите це після заняття.»

3. Розвиток педагогічного такту та невербальної комунікації

- *Мета:* створення сприятливого емоційного фону та нівелювання бар'єру «страху оцінки».
  - *Педагогічний такт:* включає вміння обирати правильний тон, момент і місце для зауваження чи похвали, а також етичний захист студента, який помиляється.
    - *Корекційний план:* уникати публічного виправлення дрібних помилок. Завжди починати критику з позитивного моменту (техніка «сендвіча»: Позитив – Критика – Позитив).
  - *Невербальна комунікація:* свідоме використання відкритої міміки та «усмішки очима» (коли маска закриває обличчя) для передачі доброзичливості та зняття напруги. Тренування емоційної нейтральності у відповідь на провокації.
- Загальний висновок:* реалізація цього плану корекції дозволить перейти від декларативного демократичного стилю до глибинного фасилітативного стилю, де комунікація буде максимально прозорою, емпатичною та ефективною.

IV. Педагогічна емоційність та Емоційний Інтелект (EI)

А. Значення емоційності у педагогічній діяльності

Педагогічна діяльність є однією з найбільш емоційно насичених професій. Емоційність викладача (магістра) – це не просто його внутрішній стан, а важливий регулятор навчального процесу та потужний комунікативний інструмент, що виконує наступні функції:

1. *Функція зараження:* емоційний стан викладача прямо впливає на психологічний клімат в аудиторії. Позитивний емоційний фон сприяє кращому засвоєнню матеріалу, тоді як тривожність або роздратування викладача миттєво викликають емоційний бар'єр і знижують пізнавальну активність студентів/учнів.

2. *Діагностична функція:* емоції допомагають викладачу оперативно діагностувати ситуацію: почуття розгубленості може сигналізувати про незрозумілість матеріалу, а роздратування – про необхідність зміни методики.

3. *Мотиваційна функція:* професійна пристрасть та ентузіазм викладача (позитивна педагогічна емоційність) є найкращим каталізатором для формування внутрішньої мотивації студентів/учнів до навчання.

Загальний висновок: таким чином, емоції є невід'ємною частиною професійної компетентності, і для магістра критично важливим є не придушення емоцій, а їх усвідомлення та управління ними.

Б. Роль Емоційного Інтелекту (EQ) у професійній діяльності магістра

Емоційний інтелект (EI), є здатністю людини розпізнавати власні емоції та емоції інших, розуміти їхні наміри, мотивацію та бажання, а також керувати своїми емоціями та стосунками.

Для магістра-педагога EI він є інструментом професійної стійкості та ефективності, оскільки він включає чотири ключові компоненти:

1. *Самоусвідомлення (Self-Awareness):* здатність чітко ідентифікувати свій емоційний стан під час заняття («Я зараз відчуваю гнів, тому що мене ігнорують, а не тому, що тема складна»). Це дозволяє відокремити професійну проблему від особистої реакції.

2. *Самоконтроль (Self-Regulation)*: здатність керувати своїми реакціями та імпульсами. Магістр з високим ЕІ може свідомо призупинити негативну реакцію (наприклад, сарказм чи різку критику) і обрати конструктивну поведінку.

3. *Соціальна усвідомленість (Empathy)*: здатність розуміти та відчувати емоції студентів/учнів. Це дозволяє вчасно діагностувати їхню втому, фрустрацію або незацікавленість і оперативно адаптувати навчальний процес.

4. *Управління відносинами (Relationship Management)*: здатність використовувати емоційні знання для встановлення конструктивної взаємодії, вирішення конфліктів та мотивації інших. Це основа для розвитку демократичного стилю спілкування.

В. Принципи емоційної саморегуляції педагога (концепція емоційної стійкості)

Емоційна саморегуляція є практичним втіленням ЕІ. Це система цілеспрямованого впливу на свої емоції для забезпечення ефективності педагогічної діяльності який включає:

- *Принцип усвідомленості*: необхідність постійної внутрішньої «перевірки» свого стану. Магістр має навчитися «сканувати» себе перед входом в аудиторію, щоб не переносити особисті проблеми у професійне середовище.
- *Принцип проактивності*: усвідомлення, що стрес не є неминучою реакцією, а вибором відповіді на зовнішній подразник. Педагог має розробити репертуар «захисних» стратегій (наприклад, дихальні вправи, когнітивне переформулювання) для використання під час гострого стресу.
- *Принцип рефреймінгу (когнітивна реструктуризація)*: здатність свідомо змінювати сприйняття негативної ситуації. Наприклад, ситуацію «Студенти мене ігнорують» перетворити на «Це виклик моїм методичним здібностям, як я можу зацікавити їх інакше?». Це перетворює проблему на завдання професійного розвитку.

Загальний висновок: у звіті необхідно продемонструвати, як саме ЕІ (через самоусвідомлення та самоконтроль) допоміг магістранту професійно відреагувати на складну педагогічну ситуацію замість емоційної чи імпульсивної реакції.

V. Ведення щоденника стресових ситуацій

A. Детальний опис кейсів

Під час практики було зафіксовано низку ситуацій, що вимагали активного застосування навичок емоційної саморегуляції та конфліктологічної компетентності. Нижче наведено детальний опис трьох найбільш напружених випадків:

Кейс 1: Відкрита непокора та виклик авторитету (конфлікт)

- *Опис ситуації:* на третьому тижні практики під час проведення семінару Студент В. відмовився виконувати групове завдання, заявивши при цьому: «Це завдання не має сенсу, воно занадто дитяче для магістрів. Я не буду витратити на нього час». Ця заява була зроблена гучно і привернула загальну увагу.
- *Тип стресу:* міжособистісний конфлікт у формі відкритого саботажу та виклику професійній компетентності.
- *Мета аналізу:* оцінка здатності до негайного врегулювання та збереження педагогічного такту.

Кейс 2: Несподівана висока тривожність перед заняттям (внутрішній стрес)

- *Опис ситуації:* перед проведенням першої повноцінної лекції (на 90 хвилин) на досить складну тему, я відчув інтенсивний фізичний прояв тривоги (прискорене серцебиття, тремтіння рук, когнітивний ступор). Незважаючи на ґрунтовну підготовку, виник страх забути матеріал або не впоратися з питаннями.
- *Тип стресу:* очікування невдачі та прояв високої професійної тривожності.
- *Мета аналізу:* оцінка навичок емоційної саморегуляції та вміння переводити тривогу в конструктивну активність.

Кейс 3: Неефективність методики та педагогічна фрустрація (розчарування)

- **Опис ситуації:** на практичному занятті я вперше застосував нову, як здавалося, інноваційну методику (рольова гра). Однак студенти поставилися до неї скептично, виконували завдання формально і висловили незадоволення. Заняття закінчилося провалом щодо досягнення дидактичної мети.
- **Тип стресу:** педагогічна фрустрація та переживання професійної некомпетентності.
- **Мета аналізу:** оцінка реакції на професійну невдачу та здатності до об'єктивної рефлексії замість самозвинувачення.

Б. Самодіагностика та аналіз поведінкових стратегій

Проведено ретроспективний аналіз кожного кейса відповідно до компонентів емоційного інтелекту.

Компонент аналізу	Кейс 1: Відкрита непокора	Кейс 2: Висока тривожність	Кейс 3: Провал методики
Емоційний стан (до, під час, після)	Під час: Несподіваний гнів, імпульс до різкої відповіді (фіксація на рівні 7/10). Після: Полегшення, але тривале обдумування.	До: Паніка, висока тривога (9/10). Під час: Концентрація, рівень тривоги знизився до 3/10. Після: Ейфорія, задоволення від подолання.	Під час: Розгубленість, фрустрація, відчуття провини. Після: Смуток, але швидке переведення в аналітичний режим.
Обрана поведінкова стратегія	Співробітництво/Компромід. Замість публічного «домінування», я застосував стратегію «тайм-аут» та «з'ясування мотивів».	Уникнення/Саморегуляція. Свідоме використання технік заземлення та глибокого дихання (методи, застосовані до заняття).	Співробітництво/Аналіз. Не звинувачував студентів, а відкрив діалог про причини неефективності методики.
Оцінка ефективності втручання	Оптимально. Я не дозволив емоціям взяти гору. Вирішення було перенесено в індивідуальну площину після заняття, що зберегло авторитет і гідність студента.	Висока. Завдяки підготовленим технікам вдалося подолати фізіологічні симптоми, що дозволило якісно провести лекцію.	Частково ефективно. Дидактична мета не досягнута, але мета психологічна (збереження довіри) — виконана. Студенти дали чесний зворотний

Компонент аналізу	<i>Кейс 1: Відкрита непогора</i>	<i>Кейс 2: Висока тривожність</i>	<i>Кейс 3: Провал методики</i>
			зв'язок.
Наслідки для стосунків	Збереження суб'єкт-суб'єктної взаємодії; студент прийняв висновок.	Зміцнення впевненості у собі як у лекторові.	Збереження відкритості та стимулювання критичного мислення студентів щодо навчального процесу.

В. Фактори, що викликають професійний стрес

Самодіагностика та аналіз кризових ситуацій дозволили виявити низку особистих та професійних факторів, що найчастіше провокують емоційне напруження. Їх усвідомлення є першим кроком до розробки ефективної профілактики.

1. *Перфекціонізм та страх невідповідності*: це ключовий внутрішній фактор. Прагнення до ідеального виконання плану, страх «не встигнути» покрити весь матеріал (як у Кейсі 2) або невдача у застосуванні нової методики (Кейс 3) викликають сильне внутрішнє напруження. Ця ідеалізація часто є джерелом професійної тривожності.

2. *Дефіцит контролю*: непередбачуваність реакцій аудиторії (Кейс 1) та відчуття втрати контролю над динамікою заняття є потужними стресорами. Напруга виникає не від самого конфлікту, а від відчуття раптовості та необхідності швидкої імпровізації.

3. *Ідентифікація з роллю*: надмірна ідентифікація особистості з професійною роллю («Я – це мій успіх на занятті»). Будь-яка критика діяльності сприймається як критика особистості, що посилює фрустрацію (Кейс 3) і робить реакцію на зовнішній виклик більш емоційною.

Загальний висновок: виявлені фактори свідчать про те, що робота над підвищенням стресостійкості магістра повинна бути спрямована не лише на освоєння зовнішніх технік (дихання, паузи), але й на когнітивну реструктуризацію

— зниження внутрішніх вимог перфекціонізму та переформулювання професійних невдач у досвід для навчання.

VI. Розвиток навичок емоційної саморегуляції

Розвиток навичок емоційної саморегуляції є прямим наслідком аналізу стресових ситуацій. Мета цього етапу – перевести імпульсивні, неконструктивні реакції на стресори (гнів, паніка, фрустрація) у усвідомлені, адаптивні стратегії поведінки.

A. Застосовані або заплановані техніки зняття емоційного напруження

На основі виявлених факторів стресу (перфекціонізм, дефіцит контролю, тривожність), було визначено три групи технік, спрямованих на корекцію:

1. Техніки фізіологічної корекції (для швидкого зниження тривожності)

Ці техніки особливо важливі для подолання і запобігання фізичним проявам стресу (тремтіння, прискорене серцебиття).

- *Діафрагмальне (глибоке) дихання*: використання перед початком заняття та під час коротких пауз. Це активізує парасимпатичну нервову систему.

- *Практична мета*: Зниження частоти серцебиття, уповільнення темпу мовлення, що створює відчуття контролю.

- *Техніка «Заземлення» (5-4-3-2-1)*: Швидкий переклад уваги з внутрішнього хаосу на зовнішні сенсорні відчуття.

- *Практична мета*: Дозволяє швидко повернутися «в момент» під час гострого стресу, наприклад, при несподіваному питанні або конфлікті (Кейс 1).

2. Техніки когнітивної реструктуризації (для боротьби з перфекціонізмом)

Ці техніки спрямовані на зміну деструктивних внутрішніх установок (самокритики, ідеалізації), що спричинили Кейс 3 (провал методики).

- *Метод «декатастрофізації»*: свідоме перебільшення та подальше раціональне зниження значущості потенційної невдачі. Запитання: «Що найгірше може статися, якщо я забуду частину лекції? Чи це загрожує моїй кар'єрі? Ні, це лише вимагатиме швидкої імпровізації.»

- *Рефреймінг помилки*: перетворення внутрішньої установки «Невдача – це провал моєї особистості» на «Невдача – це зворотний зв'язок, який інформує про необхідність зміни методики». Це допомагає підтримувати об'єктивність та запобігає професійній фрустрації.

3. Техніки поведінкової корекції (для управління взаємодією)

Ці техніки спрямовані на проактивне управління складними ситуаціями, як-от Кейс 1 (відкрита непокора).

- *Метод «Пауза – Аналіз – Реакція»*: свідомо відмова від негайної емоційної реакції. При виникненні виклику (критика, непокора) необхідно зробити 3-секундну паузу, щоб оцінити ситуацію та обрати конструктивну стратегію (замість імпульсивної).

- *Використання гумору*: конструктивне, доброзичливе використання гумору для зняття напруги без приниження гідності учасників конфлікту.

Б. Розробка алгоритму дій для запобігання професійному вигоранню

Оскільки практика показала високу емоційну насиченість діяльності, розроблено алгоритм психогієни для довгострокової підтримки позитивного емоційного фону:

1. Професійне розмежування (Self-Boundary):

- Чітке встановлення часових меж для робочого часу (наприклад, не перевіряти роботи після 21:00). Це запобігає емоційному виснаженню.

- Усвідомлене відділення особистості від професійної ролі («Я не є моїми оцінками»).

2. Регулярна супервізія / колегіальна підтримка: створення або участь у групі професійної підтримки для обміну досвідом та емоційного розвантаження. Це є профілактикою деперсоналізації.

3. Систематична рефлексія (Mental Checklist): введення «контрольного списку» для самоаналізу в кінці робочого тижня:

- Що сьогодні викликало найбільше позитивних емоцій?

- Яка ситуація була найскладнішою, і що я зробив правильно?

- Що я можу делегувати або спростити, щоб зменшити навантаження?

Загальний висновок: ефективна емоційна саморегуляція для магістра – це не випадковий успіх, а систематична робота, що базується на когнітивному контролі та проактивному управлінні власними внутрішніми ресурсами. Застосування цих технік підвищить стресостійкість та загальну професійну компетентність.

VII. Оцінка сформованості професійно важливих якостей (ПВЯ)

1. Структура професійно важливих якостей (ПВЯ) магістра-педагога

ПВЯ – це сукупність індивідуально-психологічних властивостей особистості, що забезпечують успішність оволодіння професією та ефективність виконання професійних функцій. Для магістра-педагога ці якості мають бути розвинуті до науково-дослідницького та аналітичного рівня.

A. Визначення ключових ПВЯ для магістерського рівня

Для магістерської педагогічної практики ключовими є такі взаємопов'язані групи якостей:

ПВЯ	Сутність та специфіка на магістерському рівні
Педагогічна ерудиція	Не просто знання, а широка обізнаність у суміжних наукових галузях (психологія, філософія, методологія науки) та здатність до інтеграції цих знань у навчальний процес. Включає постійне оновлення знань та орієнтацію в сучасних освітніх трендах.
Емпатія	Здатність до глибинного розуміння емоційного стану, мотивів та потреб студентів/учнів. На магістерському рівні це не просто співчуття, а інструмент діагностики та індивідуалізації навчання, необхідний для роботи з дорослою аудиторією та її професійною мотивацією.
Комунікативність	Здатність до продуктивної взаємодії, включаючи навички діалогічного спілкування, ведення дискусій, публічних виступів (риторика) та конструктивного зворотного зв'язку. На відміну від бакалаврату, акцент робиться на фасилітації та партнерстві.
Стресостійкість	Емоційна опірність до несприятливих факторів (конфлікти, несподівані ситуації, високе робоче навантаження) та вміння підтримувати самоконтроль. Включає здатність до професійної саморегуляції та профілактики емоційного

ПВЯ	Сутність та специфіка на магістерському рівні
	вигорання.
Креативність	Здатність до генерування нових ідей, розробки інноваційних методик, нешаблонного вирішення педагогічних завдань та адаптації відомих підходів до конкретної аудиторії. Це основа для науково-педагогічної творчості магістра.

Б. Обґрунтування критеріїв оцінки ПВЯ під час практики

Для об'єктивізації самооцінки та оцінки керівником, було сформовано систему критеріїв, за якими відбувалася фіксація розвитку ПВЯ.

1. Критерії оцінки педагогічної ерудиції

- Інтеграційний критерій: наявність посилань на сучасні наукові джерела (статті, монографії, дослідження) у конспектах занять, що виходять за межі основного підручника.
- Термінологічний критерій: коректне та доречне використання фахової термінології та пояснення її зв'язку із суміжними науками.
- Прогностичний критерій: здатність обґрунтувати актуальність теми заняття з точки зору сучасного розвитку науки/галузі.

2. Критерії оцінки емпатії

- Рефлексивний критерій: вміння швидко зчитувати невербальні сигнали аудиторії (ознаки втоми, незрозуміння, зацікавленості) та оперативно корегувати темп викладу.
- Комунікативний критерій: застосування технік активного слухання та вміння надавати коректний емпатичний зворотний зв'язок (наприклад, уникнення висміювання помилок, підтримка студента у складній ситуації).
- Діагностичний критерій: здатність ідентифікувати причини низької мотивації студента, що виходить за рамки банальної лінії.

3. Критерії оцінки комунікативності

- Структурний критерій: чіткість, логічність та переконливість викладу матеріалу.
- Діалогічний критерій: співвідношення монологу (викладача) до діалогу/полілогу (студентів) на користь останніх (ознака демократичного стилю).
- Конфліктологічний критерій: здатність переводити потенційні конфлікти у площину конструктивного обговорення (використання «Я-повідомлень» та емпатії).

4. Критерії оцінки стресостійкості

- Поведінковий критерій: збереження педагогічного такту та професійного тону в непередбачуваних та складних ситуаціях (наприклад, при технічних збоях або виклику авторитету).
- Емоційний критерій: мінімальний прояв негативних емоцій (гніву, роздратування) на зовнішні подразники.
- Регуляторний критерій: швидкість відновлення емоційної рівноваги після стресової ситуації (зафіксована у щоденнику рефлексії).

5. Критерії оцінки креативності

- Методичний критерій: впровадження під час практики авторських елементів у конспекти занять або адаптація відомих методик до унікальних потреб аудиторії.
- Проблемний критерій: здатність ставити перед студентами/учнями нестандартні, творчі завдання, що вимагають міждисциплінарного підходу.
- Інноваційний критерій: використання нових цифрових інструментів або розробка унікальних дидактичних матеріалів.

Загальний висновок: Використання цих критеріїв дозволяє магістру не просто констатувати наявність якостей, а документально підтвердити ступінь їхнього розвитку на етапі завершення практичної підготовки.

VIII. Аналіз розвитку ПВЯ за результатами практики

Аналіз розвитку професійно важливих якостей (ПВЯ) є підсумковим етапом рефлексії, де теоретичні критерії порівнюються з фактичними результатами діяльності.

А. Педагогічна ерудиція: інтеграція знань та швидкість адаптації

Розвиток педагогічної ерудиції оцінювався не стільки обсягом знань, скільки здатністю їх динамічно інтегрувати та застосовувати у відповідь на освітні виклики.

Критерій	Досягнення під час практики	Доказові приклади
Зростання обізнаності	Було розширено знання у сфері сучасних освітніх технологій та нейропсихології навчання (особливо в контексті уваги та пам'яті).	До конспектів 4 і 5 було додано розділ, присвячений когнітивному навантаженню та технікам його зниження, чого не було у початкових планах.
Швидкий пошук та інтеграція	Здатність оперативно знаходити та включати до занять актуальні наукові дослідження чи публікації, що стосуються теми.	Після несподіваного запитання студента про «вплив штучного інтелекту на мислення» (на 3 занятті), наступна лекція вже містила 5-хвилинний блок з оглядом свіжих (за останні роки) психологічних публікацій з цієї теми.
Методична гнучкість	Усвідомлення необхідності використання міждисциплінарного підходу.	Включення елементів ігротехніки (з педагогічної психології) та коучингових питань (з конфліктології) до семінарських занять для стимулювання активності.

Загальний висновок: практика підтвердила розвиток аналітичної та інтеграційної ерудиції, необхідної для роботи на магістерському рівні.

Б. Емпатія: діагностика та підтримка студента

Здатність до емпатії була критично важливою для встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин та ефективного вирішення навчальних проблем.

Критерій	Оцінка здатності розуміти внутрішній стан	Приклади застосування емпатії
Зчитування стану	Висока чутливість до невербальних сигналів (опущені плечі, відсутність зорового контакту, невпевненість у відповіді).	Під час захисту курсового проєкту я помітив високу тривожність Студента К.
Вирішення навчальної проблеми	Замість акценту на помилках у відповіді Студента К., я використав техніку «Емоційного дзеркала»: «Я бачу, що ви трохи хвилюєтесь. Це нормально. Давайте повернемося до основного положення вашої роботи. Ви вірите у свій висновок?»	Цей підхід знизив тривожність, повернув студенту відчуття контролю над ситуацією та дозволив йому успішно продовжити захист.
Підтримка студента	В ситуації, коли Студентка Л. відверто заявила про «професійне вигорання» та бажання припинити навчання (під час індивідуальної консультації), я застосував активне емпатичне слухання.	Замість пропозиції готових рішень, я зосередився на валідації її почуттів: «Я розумію, як це складно, і як багато сил ви вже вклали. Ваш досвід дуже цінний, навіть якщо зараз здається, що він веде до виснаження.» Це дозволило студентці самостійно сформулювати наступні кроки.

Загальний висновок: емпатія виявилася практичним інструментом для індивідуальної підтримки та створення психологічно безпечного середовища.

В. Комунікативність: Встановлення контакту та публічні виступи

Комунікативність оцінювалася через звітність про використання діалогічних методів та зовнішні відгуки.

Критерій	Оцінка навичок встановлення контакту	Підтвердження та оцінка
Встановлення контакту	Здатність швидко переходити від офіційного до фасилітативного (співпрацюючого) стилю.	Відгук керівника практики: «Магістрант швидко знайшов спільну мову з різними групами, демонструючи професійний такт та вміння 'тримати аудиторію».

Критерій	Оцінка навичок встановлення контакту	Підтвердження та оцінка
Ведення діалогу	Успішне застосування техніки «Я-повідомлення» та активного слухання.	Зворотний зв'язок від студентів підтвердив, що викладач «не 'тисне' авторитетом, а слухає до кінця».
Публічні виступи (Риторика)	Висока структурованість викладу, відсутність слів-паразитів, ефективне використання невербальних засобів (енергійна жестикуляція, зоровий контакт з аудиторією).	Аналіз відеозапису показав, що 90% часу було підтримано зоровий контакт із різними секторами аудиторії, що свідчить про контроль над простором.

Загальний висновок: комунікативність сформована на високому рівні, що дозволило ефективно застосовувати демократичний стиль взаємодії.

Г. Стресостійкість: саморегуляція у непередбачуваних умовах

Стресостійкість оцінювалася через здатність зберігати працездатність та емоційний контроль у критичних ситуаціях.

Критерій	Оцінка рівня тривожності та працездатності	Наслідки та докази
Рівень тривожності	Початкова висока ситуативна тривожність (перед першою лекцією) була знижена до конструктивного рівня (див. Кейс 2).	Застосування технік саморегуляції (дихання, когнітивний рефреймінг) довело, що тривожність вдалося перетворити з дезорганізуючої на мобілізуючу силу.
Збереження працездатності	Здатність швидко відновлюватися після емоційного виклику (Кейс 1).	Незважаючи на відкриту непокору студента, я зміг продовжити заняття, зберігши фокус уваги та логічну послідовність викладу.
Реакція на непередбачувані умови	Здатність імпровізувати при технічних збоях (наприклад, відключення проєктора).	При збої я не розгубився, а швидко змінив форму діяльності (перейшов до міні-дискусії «запитання-відповідь» з матеріалу, який мав бути візуалізований).

Загальний висновок: загальна оцінка стресостійкості позитивна. Було доведено наявність навичок емоційної саморегуляції, що дозволяють успішно функціонувати в умовах професійної невизначеності.

ІХ. Перспективи професійного самовдосконалення

Професійний розвиток магістра є безперервним процесом, який після завершення практики переходить у фазу усвідомленого та цілеспрямованого самовдосконалення. На основі аналізу сильних сторін та виявлених комунікативних бар'єрів було сформовано індивідуальну програму розвитку, орієнтовану на поглиблення ключових ПВЯ.

А. Визначення зон найближчого розвитку (ЗНР) у сфері ПВЯ

Використовуючи принцип зони найближчого розвитку (ЗНР), було ідентифіковано ті аспекти, в яких магістрант може досягти значного прогресу за допомогою зовнішньої допомоги (тренінгів, літератури) та цілеспрямованих внутрішніх зусиль.

ПВЯ	Зона найближчого розвитку (ЗНР)	Обґрунтування (на основі розділів 3.2, 3.3)
Стресостійкість	Розвиток навичок медіації та управління емоціями в умовах гострого публічного конфлікту.	Успішне вирішення конфлікту (Кейс 1) було досягнуто через відстрочку, а не через негайну медіацію. Необхідно вдосконалити здатність до врегулювання на місці.
Комунікативність	Вдосконалення навичок ненасильницького спілкування (ННС) та фасилітації складних групових дискусій.	Ідентифіковано випадки, коли у дискусіях домінували 2-3 активні студенти. Потрібні інструменти для збалансування участі та залучення «мовчунів».
Педагогічна ерудиція	Поглиблення знань у сфері освітньої психології для дорослих (андрагогіка) та дизайну навчальних програм.	Виявлено, що деякі методики були «занадто дитячими» (за відгуком студентів). Необхідно адаптувати методики під специфіку дорослої аудиторії.

Б. Складання індивідуальної програми розвитку

Для системного вдосконалення ЗНР розроблено програму, що включає три ключові напрями:

1. Читання спеціалізованої літератури (когнітивне вдосконалення)

Цей напрямок спрямований на поглиблення педагогічної ерудиції та теоретичне обґрунтування нових поведінкових установок.

- *Напрямок «Андрогогіка та креативність»:*
  - *Назва:* Ноулз М.С. «The Adult Learner: A Neglected Species» (Дорослий учень: Занедбаний вид).
  - *Мета:* Опанування ключовими принципами навчання дорослих, що дозволить ефективно адаптувати методики та завдання (боротьба із ЗНР «Андрогогіка»).

- *Напрямок «Ненасильницьке спілкування та медіація»:*
  - *Назва:* Розенберг М.Б. «Ненасильницьке спілкування: Мова життя».
  - *Мета:* Освоєння чіткої структури спілкування, що дозволяє висловлювати вимоги та почуття, не викликаючи захисної реакції та усуваючи бар'єри (боротьба із ЗНР «Комунікативність»).

- *Напрямок "Емоційний інтелект та стресостійкість":*
  - *Назва:* Гоулман Д. «Емоційний інтелект» або Фрідман С. «A Time for Calm».
  - *Мета:* Поглиблення навичок когнітивного рефреймінгу та саморегуляції в умовах високої напруги (боротьба із ЗНР «Стресостійкість»).

2. Участь у тренінгах (поведінкове моделювання)

Теоретичні знання мають бути переведені у практичні навички через рольові ігри та моделювання складних ситуацій.

- *Тренінг «Медіація та управління конфліктами»:*

- *Мета:* Отримання практичних навичок **структурованого діалогу** для вирішення конфліктів у момент їх виникнення (без «тайм-ауту» після уроку). Це дозволить підвищити швидкість реакції та авторитет магістра.

- *Майстер-клас «Техніки фасилітації групової роботи»:*

- *Мета:* Опанування інструментами для роботи з великими та пасивними групами (наприклад, методика світового кафе або модерації) для забезпечення рівномірної активності всіх учасників.

3. Конкретні поведінкові установки для подальшої педагогічної діяльності (операційний план)

Це чіткі інструкції, які магістрант зобов'язується впровадити у свою подальшу практику.

1. *Установка «Пауза в 5 секунд»:* у будь-якій ситуації, що викликає гнів або паніку, зобов'язання відрахувати 5 секунд перед вербальною реакцією. Це дозволить активізувати самоконтроль (саморегуляцію) замість імпульсу.

2. *Установка «Правило 80/20 у дискусії»:* свідомо обмежувати власну розмову до 20% часу, забезпечуючи, щоб 80% часу діалогу належало студентам/учням. Це сприятиме розвитку фасилітативного стилю.

3. *Установка «Один експеримент на тиждень»:* кожного тижня свідомо застосовувати одну нову методику (наприклад, когнітивний рефреймінг, рольову гру для дорослих) і фіксувати її ефективність у щоденнику, перетворюючи діяльність на дослідницький процес.

Складання індивідуальної програми розвитку підтверджує, що психологічна рефлексія не є самоціллю, а є методологічною базою для проектування подальшої професійної траєкторії магістра-педагога.

Загальний висновок: Узагальнення результатів психологічної рефлексії. Підтвердження або спростування гіпотез щодо власного педагогічного стилю та його ефективності. Загальний висновок про ступінь готовності до самостійної науково-педагогічної діяльності.

Х. Узагальнення результатів психологічної рефлексії

Проведена психологічна рефлексія власної педагогічної діяльності підтвердила її багаторівневий та цілісний характер. Застосування комплексу методів (самоспостереження, хронометраж, кейс-аналіз) дозволило перейти від суб'єктивної оцінки до емпірично обґрунтованого самоаналізу.

1. Ключові результати рефлексії:

2. *Ідентифіковано* домінуючий стиль педагогічного спілкування, його сильні сторони та потенційні бар'єри (семантичні, психологічні).

3. *Проаналізовано* власний емоційний інтелект, зокрема здатність до саморегуляції та стресостійкості в умовах конфлікту та високої тривожності (Кейси 1–3).

4. *Оцінено* розвиток ключових професійно важливих якостей (ПВЯ) — ерудиції, емпатії, комунікативності – та їх прямий вплив на якість навчального процесу.

Загальний висновок: психологічна рефлексія виявилася не просто звітним елементом, а ключовим механізмом професійного самовдосконалення, що дозволив перетворити педагогічні невдачі та стресові ситуації на цінний досвід для навчання.

2. Підтвердження гіпотез щодо власного педагогічного стилю та його ефективності

Гіпотеза (щодо стилю): Була висунута гіпотеза про те, що мій педагогічний стиль є гнучким демократичним (фасилітативним), спрямованим на суб'єкт-суб'єктну взаємодію.

Підтвердження:

- Фактичні дані: протокольний аналіз взаємодії та зворотний зв'язок від студентів/учнів підтвердили наявність високого рівня довіри, справедливого підходу до оцінювання та заохочення ініціативи.

- Ефективність: стиль був визнаний ефективним, оскільки сприяв підвищенню внутрішньої пізнавальної мотивації та формуванню навичок

критичного мислення. Застосування емпатії та діалогу дозволило конструктивно вирішувати конфлікти, не вдаючись до авторитарних чи попустительських методів.

Хоча домінуючий стиль є демократичним, було виявлено необхідність свідомої роботи над усуненням імпульсивних реакцій та підвищенням навичок фасилітації (контролю за динамікою групової роботи), що є областю найближчого розвитку.

3. Загальний висновок про ступінь готовності до самостійної науково-педагогічної діяльності

На основі поглибленого психологічного аналізу можна зробити наступний загальний висновок про ступінь готовності до самостійної науково-педагогічної діяльності:

Магістрант демонструє високий ступінь готовності, що базується на таких ключових показниках:

- **Метакогнітивна зрілість:** здатність до постійної самодіагностики та рефлексії є ознакою професійної зрілості, необхідної для науково-педагогічної роботи.
- **Професійна гнучкість:** наявність чітко розробленого плану корекції та визначення зон найближчого розвитку свідчить про готовність не лише працювати, але й цілеспрямовано самовдосконалюватися.
- **Стійкість:** розвиток емоційного інтелекту дозволяє ефективно управляти педагогічною емоційністю, що є запорукою довгострокової працездатності та профілактики професійного вигорання.

НОТАТКИ

Список використаних джерел

1. **Васильченко, В. С.** (2022). *Психологічна діагностика в освітньому процесі*. Центр учбової літератури.
2. **Григоренко, С. П.** (2023). *Основи практичної психології в освіті*. Видавничий дім «Слово».
3. **Гриськів, Л. А.** (2021). *Особливості роботи з дітьми з розладами спектра аутизму в інклюзивному середовищі*. Педагогічна думка.
4. **Демченко, Л. С.** (2022). *Психологія ігрової діяльності дошкільників*. Київ: Академпрес.
5. **Дубасенюк, О. А., та Іванченко, А. В.** (Заг. ред.). (2022). *Практикум з педагогіки: Навчальний посібник* (2-ге вид., допов. і перероб., 482 с.). Житомирський державний педагогічний університет.
6. **Зайцева, Н. І.** (2024). *Кризова інтервенція в освітньому середовищі: Практичний посібник*. Львів: Видавництво ЛНУ.
7. **Іваненко, Л. М.** (Ред.). (2021). *Корекційно-розвиткова робота: Методичний посібник для практичних психологів*. Центр освітніх стратегій.
8. **Марусинець, М. М.** (2023). *Основи травма-інформованого підходу в роботі з учнями*. Київ: Академія.
9. **Мельник, Р. В.** (2024). Профорієнтаційна робота з учнями старших класів: сучасні підходи. *Педагогічний дискурс*, 34(2), 15-28.
10. **Міністерство освіти і науки України.** (2024, 15 лютого). *Настанови щодо організації інклюзивного навчання в умовах сьогодення*. Отримано з <https://www.google.com/search?q=https://mon.gov.ua/ua/guidelines>
11. **Набока, Я. В.** (2022). *Інклюзивна освіта: Психологічні аспекти супроводу*. Київ: Видавничий дім «Освіта».
12. **Петров, А. С.** (2023). Діагностика рівня тривожності у підлітків в умовах дистанційного навчання. *Актуальні проблеми психології*, 12(1), 78–93.
13. **Філатова, І. Р.** (2024). *Методичні рекомендації до проходження психолого-педагогічної практики: Програма та вимоги*. Київ: Видавництво КНУ.
14. **Хоменко, В. П., & Сова, О. М.** (2023). *Організація та документація педагогічної практики: Посібник для студентів*. Львів: Магнолія.
15. **Шевченко, М. О.** (2022). Вимоги до оцінювання результатів практики у ЗВО. *Педагогічні інновації*, 7(1), 45–58.
16. **Яковенко, О. В.** (2024). *Практикум із загальної психології. У Психолого-педагогічний практикум : [методичний посібник]* (Ч. 5, с. 155-163). Дірект Лайн.
Закордонні джерела
17. **Beck, J. S.** (2021). *Cognitive behavior therapy: Basics and beyond* (3rd ed.). Guilford Press.
18. **Korb, E. S.** (2021). *The trauma-informed educator: How to recognize, understand, and respond to children's behavior*. Solution Tree Press.
19. **Sahlberg, P.** (2021). *Finnish lessons 3.0: What can the world learn from educational change in Finland?*. Teachers College Press.

20. **Yalom, I. D.** (2020). *The theory and practice of group psychotherapy* (6th ed.). Basic Books.

НОТАТКИ

НОТАТКИ

НОТАТКИ

НОТАТКИ

НОТАТКИ

НОТАТКИ

НОТАТКИ

НОТАТКИ

Навчально-методичне видання

Н. Є. Герасімова, І.В. Герасимова, Л.О. Сіпко.

Методичні матеріали для проведення педагогічної практики здобувачів
вищої освіти II магістерського рівня
Черкаського національного університету
(завдання з психології і педагогіки)